

SANTRAUKA. Straipsnyje pristatomas parametrais paremtas požiūris į vertinimo reiškinių diskurse ir nagrinėjami lietuviški populiariosios žiniasklaidos tekstai apie nusikaltimus. Šie tekstai yra įdomūs vertinimo aspektu, nors ir nėra priskiriami prie vertinamųjų žanrų: žurnalistams reikia laikytis etikos bei nekaltumo prezumpcijos principo ir vartoti neutralią kalbą, tačiau pati rašymo tema turi stiprų neigatyvaus vertinimo pagrindą dėl bendros socialinės praktikos neigiamai vertinti nusikaltimus ir juos padariusius asmenis, todėl likti neutraliems sunku.

Atsižvelgiant į vertinamųjų parametru modelius ir kai kuriuos vertinimo (angl. *appraisal*) teorijos aspektus, taikant diskurso analizės metodą nusikaltimų diskurso tekstai parodomi kaip tekstai, kuriuose dažnai realizuojami šie vertinamieji parametrai: PAVOJINGUMO (dažniausias), GREITUMO, KIEKYBĖS / VERTĖS, KOKYBĖS, SOCIALINIO TINKAMUMO, TIKĖTINUMO.

Faktas, kad vertinamieji parametrai, nustatyti tiriant realią vartoseną specifinės temos diskurse, skiriasi nuo kitos tematikos panašios kalbos vartojimo srities diskursų parametru, ne tik patvirtina tyrėjų nuomonę, jog praktiniai vertinimo parametru modeliai itin priklauso nuo tekstų žanrinės skirties, bet ir tai, kad kiekvienas diskursas realizuojamų vertinamųjų parametru pobūdžiu gali būti savitas.

Taip pat mūsų tyrimo rezultatai rodo, kad per įvairius vertinimo vienetus ir apgaubiamąją strategiją pagrindinis išryškėjantis kontrastas kriminalinių rubrikų tekstuose yra pareigūnų teigiamo vertinimo ir nusikaltėlių neigiamo vertinimo kontrastas, kitaip nei įprastesnis kontrastas Vakarų žiniasklaidoje: nusikaltėlis – auka.

RAKTAŽODŽIAI: vertinimas, vertinamieji parametrai, vertinamųjų parametru deriniai, apgaubiamoji strategija, įrašytasis ir sužadintasis vertinimas, nusikaltimų diskursas.

IVADAS

Atliekant tyrimą buvo siekiama pristatyti vertinamųjų parametru modelius, atsižvelgiant į šių parametru skyrimo principą bei kai kuriuos vertinimo (angl. *appraisal*) teorijos siūlymus, ištirti ir aprašyti tipinę vertinimo raišką rašytiniame nusikaltimų diskurse, kuriamame žurnalistų: nustatyti dominuojančius vertinamuosius parametrus bei jų derinius ir vertinimo strategijas, kuriomis būtų galima apibūdinti

vertinamąjį šio diskurso stilių. Taip pat siekiama pateikti įžvalgų dėl vertinamųjų parametrų metodo taikymo nevertinamųjų žanrų tekstams.

Šį tyrimą paskatino tai, kad vertinimas kaip labai svarbus kalbos ir teksto reiškinys yra mažai tyrinėtas lingvistų lietuviškuose tekstuose, o žurnalistų kuriamas nusikaltimų diskursas sudaro įdomų objektą dėl vertinimo specifikos. Viena vertus, reikia laikytis etikos normų bei nekaltumo prezumpcijos principo ir rašyti neutraliai, kita vertus, pati rašymo tema turi stiprų negatyvaus vertinimo pagrindą dėl bendros socialinės praktikos neigiamai vertinti nusikaltimus ir juos padariusius asmenis, todėl likti neutraliems sunku.

Į tirtą tekstyną įtraukti per atsitiktinai pasirinktą 30 dienų laikotarpį (nuo 2015 09 06 iki 2015 10 05) pasirodę visi tekstai apie nusikaltimus 15min.lt kriminalinėje rubrikoje (iš viso 314 tekstų, 64 573 žodžiai). Tekstai buvo skirtingo ilgio (nuo trijų sakinių iki keliasdešimties pastraipų) apie įvairius to laikotarpio nusikaltimus, pvz.: sukeltus eismo įvykius, vairavimą išgėrus, plėšimus, vagystes, sukčiavimą, nelegalią prekybą, padegimus, chuliganizmą, žmogžudystes, žaginimą, nepilnamečių tvirkšinimą ir pan.

Atskirai nagrinėtas 681 vertinamosios kalbos pavyzdys (žodžiai ar žodžių junginiai su kontekstiniais žodžiais). Portalo 15min.lt tekstai pasirinkti kaip gana reprezentatyvūs, nes, remiantis tarptautinės interneto rinkos tyrimų bendrovės „Gemius Baltic“ duomenimis, 2015 metais šis portalas pateko į skaitomiausių portalų trejetuką, o mobiliuosiuose telefonuose buvo skaitomiausias¹.

Tekstai straipsnyje suprantami kaip diskurso „kūnas“: „žodiniai komunikacinio akto įrašai“², padaryti vieno iš diskurso dalyvio (teksto autoriaus), kuris rašo nebūtinai savo vardu, bet paprastai užrašo tik jam svarbius dalykus, o antrasis dalyvis (skaitytojas) turi interpretuoti šį įrašą, kad suprastų, kas norėta pasakyti³. Tokia teksto samprata aktuali pranešimus apie nusikaltimus vertinant kaip žurnalistų parašytus pasakojimus, kuriuose girdėti daugiau balsų (nusikaltėlių, liudininkų etc.), tačiau realiai (dėl paties rašymo akto specifikos) į tekstą yra įrašomas autoriaus požiūris, taigi ir jo vertinimai.

Pripažįstant spaudos žanrų įvairovę⁴, tačiau nusikaltimų diskurse pastebint dominuojantį žinutės ar išplėtotos žinutės žanrą ir tik pavienius kitų žanrų (komentarų, interviu, analitinio straipsnio, reportažo) atvejus, siekiant neprisirišti prie jokios žanrų klasifikacijos, siūloma į šio diskurso tekstus žvelgti kaip į įvykių pasakojimus – teksto (diskurso) tipą, kuriame pasakoma, kas atsitiko, t. y. vienas po

¹ Žr., pvz.: Lapkritį internautus traukė specializuotos svetainės. Prieiga internete <<http://www.gemius.lt/interneto-ziniasklaidos-naujienos/lapkriti-internautus-trauke-specializuotos-svetaines.html>> [žiūrėta 2015 10 10]. Į lankomiausių portalų trejetuką sugrįžo lrytas.lt < <http://www.gemius.lt/visos-naujienos/i-lankomiausiu-portalu-trejetuka-sugrizo-lrytas.lt.html>> [žiūrėta 2015 10 10].

² Brown G., Yule G. *Discourse Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983, 6.

³ Apibrėžtis suformuluota apmąstant H. G. Widdowsono nurodytą rašytinio diskurso specifiką. Žr.: Widdowson H. G. *Discourse Analysis: A Critical View. Language and Literature*, 1995, nr. 4 (3), 164.

⁴ Žr. plačiau: Marcinkevičienė R. *Spaudos tekstų žanrai*. Kaunas: VDU, 2007; *Žanro ribos ir paribiai. Spaudos patirtys*. Vilnius: Versus aureus, 2008.

kito įvyksta bent du įvykiai ir yra veikėjas (plg. Williamo Labovo ir Joshua Waletzky'io pateikiamą naratyvo sampratą, kurią galima taikyti net ir sakinio ilgio tekstams, pvz., tokia seka kaip *Aš šoviau ir nužudžiau jį* laikoma „minimaliu naratyvu“, o *Aš juokiausi ir juokiausi* – ne)⁵. Pranešamojo, pasakojamojo tipo žiniasklaidos tekstus Monika Bednarek vadina *naujienu istorijomis* (angl. *news stories*)⁶, Peteris R. R. White'as aktualiausias naujienas (angl. *hard news*) skirsto į *įvykių istorijas* (angl. *event story*) ir *problemų pranešimus* (angl. *issue reports*)⁷. Patys žurnalistai, anot White'o, savo tekstus vadina istorijomis (angl. *stories*)⁸. Mūsų tekстыne taip pat rasta tokio įvardijimo, pvz., *Linksmiausia šioje istorijoje tai, kad*⁹. Nagrinėtų kriminalinės rubrikos tekstų naratyvai, kaip ir Labovo bei Waletzky'io tirtieji, priskirtini prie pasakojimų apie „sukrečiančius įvykius“ ir tikėtina, kad vertinimas dėl „sukrėtimo“ tekste vienaip ar kitaip gali pasireikšti, nes teksto autorius pirmiau susidūrė su nusikaltimu kaip tikrovės faktu, pasakojimais apie jį ir juos perpasakojo.

Dėl vertinimo kaip teksto dalies funkcijos pasakyti ar pabrėžti, kas pasakojime apie nusikaltimą yra įdomu ar neįprasta, reikėtų atskiro tyrimo. Čia tik pastebime, kad kriminalinės rubrikos pasakojimams, kaip ir apskritai fragmentiškoms bei prieštaringsoms dienraščių istorijoms, dažnai trūksta prasmės. Bruce'as Jacksonas tokias dienraščių istorijas priskiria prie beprasmių pasakojimų kategorijos (kaip ir mitus, labai mažų vaikų ar psichikos ligonių pasakojimus bei sapnus)¹⁰. Anot jo, dienraščių pasakojimuose privaloma laikytis tik atribucijos ir tikslumo, t. y. „svarbu pranešti“. „Dienraščiai galbūt yra vienintelė vieta, kur normalu, kad sąmoningi ir suaugę žmonės pasakoja istorijas, kuriose nieko svarbaus neišsprendžiama ar net nepaaiškinama“¹¹. Daug „istorijų“ apie nusikaltimus priskirtina prie tokių beprasmių pasakojimų, kuriuose svarbi tik atribucija ir tikslumas, kur niekas, kas svarbu, neišsprendžiama, ir nieko nepaaiškina, pvz., kad Lukiškių kalėjime pasikorė dėl žmogžudystės sulaikytas vyras¹². Vis dėlto, kad ir kokios beprasmės būtų dienraščių istorijos, anot Jacksono, visos jos atlieka savo funkciją: „padeda mums suprasti pasaulį, kuris taip žiauriai atsisako suteikti atsakymą“ į tokį mums svarbų klausimą *kodėl*¹³.

⁵ Labov W., Waletzky J. Narrative Analysis: Oral Versions of Personal Experience. *Journal of Narrative and Life History*, 1967 (1997), vol. 7 (1–4), 21. Orig. pvz.: *I shot and killed him ir I laughed and laughed*.

⁶ Bednarek M. *Evaluation in Media Discourse. Analysis of a Newspaper Corpus*. New York, London: Continuum, 2006, 5.

⁷ White P. R. R. Death, Disruption and the Moral Order: The Narrative Impulse in Mass-Media „Hard News“ Reporting. In *Genres and Institutions: Social Processes in the Workplace and School*. Christie F, Martin J. R. London, 1997, 101–133.

⁸ White P. R. R. *Telling Media Tales – The News Story as Rhetoric*. Unpublished PhD Dissertation, Linguistics Department, University of Sydney, 1998, 2.

⁹ „Pareigūnas taip greitai sureagavo į nusikaltimą, kad apvogta močiutė palaikė jį kitu vagimi“, 2015 09 08.

¹⁰ Jackson B. *The Story is True. The Art and Meaning of Telling Stories*. Temple University Press. Philadelphia, 2007, 117–119.

¹¹ *Ibid.*, 119.

¹² „Lukiškių kalėjime pasikorė dėl žmogžudystės sulaikytas vyriškis“, 2015 10 05.

¹³ Jackson B. *Ibid.*, 120.

Mūsų nuomone, visuose tarsi beprasmiškuose pasakojimuose apie nusikaltimus, be jokių „kodėl“ ir „kas iš to“, implicitiškai glūdi vertinimas, kurį skaitytojai galbūt dažnai ir nesąmoningai padaro: štai koks pavojingas, smurto ir blogų žmonių pilnas pasaulis. Taip pačių pasidarytas vertinimas suteikia atsakymą, kodėl šios istorijos papasakotos.

VERTINIMO, REIŠKIAMO DISKURSE, IŠTIRTUMAS

Vertinimas nagrinėjamas sistemiškai, o jo „gramatika“ (raiška įvairiais kalbos vietetais ir vieta diskurso struktūroje) ypač pastaraisiais dešimtmečiais sulaukia didelio lingvistų dėmesio (pvz.: Susan Hunston ir Geoffrey'is Thompsonas¹⁴, Jamesas Robertas Martinas ir White'as¹⁵, Laura Alba-Juez ir Thompsonas¹⁶, Hunston¹⁷, Farah Benamara ir kt.¹⁸, Bednarek¹⁹). Lietuvių kalbotyroje dar trūksta dėmesio vertinimui – jis daugiau nurodomas nagrinėjant kitus kalbos reiškinius ir mažai tiriamas atskirai kaip savaime įdomus specifinis kalbos fenomenas. Kaip atskiri vertinimo aspektai nagrinėta vertinamoji *konotacija* (Juozas Pikčilingis²⁰, Evalda Jakaitienė²¹, Kazimieras Župerka²², Aloyzas Gudavičius²³), *negatyvizmas* (Rūta Marcinkevičienė²⁴), *kontekstinė daiktavardžių konotacija*, kuri „dažniausiai pasireiškia kaip vertinamasis aspektas“ (Marcinkevičienė²⁵), *modalumas*²⁶ (Aurelija Usonienė²⁷),

¹⁴ *Evaluation in Text. Authorial Stance and Construction of Discourse*. Ed. S. Hunston, G. Thompson. New York: Oxford University Press, 2000.

¹⁵ Martin J. R., White P. R. R. *The Language of Evaluation: Appraisal in English*. London & New York, Palgrave / Macmillan, 2005.

¹⁶ *Evaluation in Context*. Eds. L. Alba-Juez, G. Thompson. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2014.

¹⁷ Hunston S. *Corpus Approaches to Evaluation. Phraseology and Evaluative Language*. London and New York: Routledge, 2011.

¹⁸ Benamara F. et al. Evaluative Language Beyond Bags of Word: Linguistic Insights and Computational Applications. *Computational Linguistics*, vol. 43, nr. 1, 2017, 201–264.

¹⁹ Bednarek M. *Ibid.*

²⁰ Pikčilingis J. *Lietuvių kalbos stilistika*, t. 2. Vilnius: Mokslas, 1975.

²¹ Jakaitienė E. *Leksinė semantika*. Vilnius: Mokslas, 1988.

²² Župerka K. *Lietuvių kalbos stilistika*. Vilnius: Mokslas, 1983; *Stilistika*. 3-ias pataisytas ir papildytas leidimas. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2012.

²³ Gudavičius A. *Gretinamoji semantika*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2007.

²⁴ Marcinkevičienė R. Kauno dienos antraščių negatyvizmas. *Acta humanitarica universitatis Saulensis*, nr. 3, 2007, 109–117.

²⁵ Marcinkevičienė R. Daiktavardžių konotacijos tyrimas tekstynų lingvistikos metodu. *Lituanistica*, 2001, nr. 3 (47), 46–56.

²⁶ Modalumas kaip kalbos kategorija, nusakanti kalbėtojo požiūrį į tikrovę, t. y. kuria reiškiamas vertinimas, ir evidencialumas pastaruoju metu itin tyrinėjami lietuvių mokslininkų – minėtinas specialus projektas *Mod Evid*, skirtas šioms mažai lietuvių kalboje tyrinėtoms kategorijoms (žr. daugiau www.modalumas.ff.vu.lt).

²⁷ Usonienė A. Episteminio modalumo raiška. Ekvivalentiškumo bruožai anglų ir lietuvių kalbose. *Darbai ir dienos*, 2006, nr. 45, 97–108.

vertinamoji pozicija arba *vertinimas ir autoriaus pozicija* (Antanas Smetona, Usonienė²⁸), vertinimas kalboje kaip etnolingvistikos objektas (Gudavičius²⁹), *metakalbiniai komentarai* (Župerka³⁰). Taip į kitų kalbos reiškinių analizę inkorporuotas vertinimo aspektas lemia, kad turime gana fragmentuotą požiūrį į vertinimą (o galbūt visai jo neturime?), sunkiau galime išvelgti ryšius tarp atskirų kalbos faktų, kurie iš esmės atlieka tą pačią funkciją – perteikia kalbėtojo nuomonę apie reiškinius pasaulyje ir (ar) reiškinius tekste³¹. Paminėtina, kad vertinimas lietuviškai jau pradėtas nagrinėti vertinamuosiuose žanruose, pvz., knygų recenzijose³², taip pat rašytiniame moksliniame diskurse³³, minėtini ir sentimentų analizės tyrimai, atliekami Vilniaus universiteto Matematikos ir informatikos bei Vytauto Didžiojo universiteto Informatikos fakultetuose.

Nusikaltimų diskurso tekstai nepriskiriami prie vertinamųjų žanrų, todėl mažai patenka į vertinamosios kalbos tyrimų akiratį. Užsienio mokslininkų šis diskursas daugiau tiriamas kritinės diskurso analizės metodais (pvz.: Andrea Mayr ir Davidas Machinas³⁴, Ulrike Tabbert³⁵). Lietuvoje jo aspektai daugiau tiriama socialinių mokslų atstovų (pvz.: Margarita Dobrynina³⁶, Aleksandras Dobryninas³⁷, Audrius Dabrovolskas³⁸). Kad vertinimas aktualus diskurse apie nusikaltimus, rodo gausūs šio diskurso kalbos pavyzdžiai, patekę į platesnius žiniasklaidos kalbos tyrimus vertinamuoju aspektu³⁹. Būtent nusikaltimų diskursui būdingas vadinamasis „nelaimių žodynas“ (angl. *disaster vocabulary*)⁴⁰, siejamas su emocine kalba ir reiškiamas žodžiais: *žmogžudystė, išžagininimas, užpuolimai, aukos, žudyti, sužeisti* ir pan.

²⁸ Smetona A., Usonienė A. Autoriaus pozicijos adverbialai ir adverbializacija lietuvių mokslo kalboje. *Kalbotyra*, 2012, nr. 64 (3), 124–139.

²⁹ Gudavičius A. *Etnolingvistika*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2009.

³⁰ Župerka K. *Metalingvistika. Nekalbininkų kalbotyra*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2012.

³¹ Šis sakinio segmentas išreiškia ir tai, kaip mes apibrėžiame vertinimą.

³² Žr.: Ryvitytė B. *Vertinimas angliškose ir lietuviškose lingvistikos knygų recenzijose*. Daktaro disertacijos santrauka. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008.

³³ Žr.: Šinkūnienė J. *Autoriaus pozicijos švelninimas rašytiniame moksliniame diskurse: gretinamasis tyrimas*. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011.

³⁴ Mayr A., Machin D. *The Language of Crime and Deviance. An Introduction to Critical Linguistic Analysis in Media and Popular Culture*. London: Continuum, 2012.

³⁵ Tabbert U. *Crime Through a Corpus: The Linguistic Construction of Offenders, Victims and Crimes in the German and UK Press*. Doctoral thesis, University of Huddersfield, 2013.

³⁶ Dobrynina M. *Kriminalinio žinėjimo konstravimas viešajame diskurse*. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas, Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2012.

³⁷ Dobryninas A. Nusikaltimų retorika Lietuvos politiniame diskurse. *Semiotika*, 1997, nr. 4, 26–38.

³⁸ Dabrovolskas A. Kriminalinių įvykių diskursas Lietuvos internetinėje žiniasklaidoje ir Emilio Vėlyvio kino filmuose. *Žurnalistikos tyrimai*, 2014, nr. 7, 172–194.

³⁹ Pz., White P. R. R. *Telling Media Tales – The News Story as Rhetoric*. Unpublished PhD Dissertation. Linguistics Department, University of Sydney, 1998, 151, Bednarek M. *Ibid.*, 46.

⁴⁰ *Ibid.*, 46.

VERTINIMO PARAMETRŲ SAMPRATA IR MODELIAI

Analizuoti kalbos vienetus diskurse pagal vertinamuosius parametrus – vienas iš būdų nagrinėti vertinimą, suprantant jį daugiau kaip reikšmę (ar reikšmių rinkinį), kuri gali būti išreikšta tekste per pačius įvairiausius kalbos vienetus⁴¹. Terminą „vertinamieji parametrai“ vartoja Bednarek⁴², Jay’us L. Lemke’ė vartoja terminus „semantinės dimensijos“ arba „vertinimo dimensijos“⁴³. Pačius vertinamuosius parametrus reikėtų suprasti kaip abstrakčias kategorijas, kurioms suteikta pastovi vertinamoji reikšmė ir pagal kurias galima apibūdinti leksinio vieneto reikšmę konkrečiame tekste. Taigi laikantis šio požiūrio „daroma prielaida, kad kalbėtojas pasaulio aspektus gali vertinti kaip“⁴⁴ svarbius (SVARBUMO parametras), tikėtinius (TIKĖTINUMO parametras) ir kt. Vertinamieji parametrai mokslinėje literatūroje paprastai nurodomi didžiosiomis raidėmis, o analizuojamuose tekstuose – dar ir laužtiniuose skliaustuose.

Vertinamieji parametrai nėra kažkas nauja lingvistikoje, pavyzdžiui, konotacija leksikologijos tradicijoje itin susijusi su vertinimu pagal parametą GERAS–BLOGAS. Seniai žinoma, kad šis parametras yra bazinis ir labai svarbus kalboje, būtent pagal jį pasaulio faktus anksčiausiai pradeda vertinti ir vaikai⁴⁵. Vis dėlto vertinimo diskurse tyrimai parodė, kad vertinimas yra sudėtingesnis, Albos-Juez ir Thompsono apibūdinamas kaip „daugiaveidis ir daugiafazis“⁴⁶, todėl nieko nuostabaus, kad plečiant šios srities tyrimus siūlomas ne vienas vertinamųjų parametrų modelis, nustatoma jų „sąmaiša“ (kai vienas leksikos vienetas išreiškia keletą vertinamųjų parametrų), deriniai (kai skirtingi vertinamieji parametrai vartojami drauge viename tekste⁴⁷) ir iš jų plaukiančios metaforos (kai vieno parametro raiška reiškiamas visai kitas parametras) ir kt.

Toliau pristatysime tris aktualius vertinamųjų parametrų modelius.

Thompsonas ir Hunston nurodo keturis parametrus (gerumo–blogumo (angl. *good-bad*), tikrumo (angl. *certainty*), tikėtinumų (angl. *expectedness*), svarbos (angl. *relevance*))⁴⁸, tačiau tvirtina, kad pagrindinis parametras yra geras–blogas. Visas vertinamąsias reikšmes galima apibūdinti pagal jį, nes tai, kas tikra, suprantama

⁴¹ Žr.: Hunston S. *Ibid.*, 10–11, išskirtas keturias glaudžiai susijusias vertinimo tekste sampratas: rašytojo ar kalbėtojo atliekamas veiksmas; žodžių ir frazių rinkiniai, kurie išreiškia vertinamąsias reikšmes; reikšmių rinkiniai; teksto ar teksto dalies funkcija.

⁴² Žr.: Bednarek M. *Ibid.*, 20.

⁴³ Lemke J. L. Resources for Attitudinal Meaning: Evaluative Orientations in Text Semantics. In *Functions of Language*, January 1998, 33–56. Cituojama iš paskelbto viešoje prieigoje 2014, 4.

⁴⁴ Bednarek M. *Ibid.*, 3.

⁴⁵ Žr.: Osgood et al. 1957 ir kt. tyrimai. In Alba-Juez L., Thompson G. The Many Faces and Phases of Evaluation. In *Evaluation in Context*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2014, 5.

⁴⁶ Alba-Juez L., Thompson G. *Ibid.*, 6–8.

⁴⁷ Bednarek pastebėjo, kad skirtingi vertinamųjų parametrų deriniai tekstuose galimi apibūdinti kaip „vertinamųjų parametrų „kolokacijos“ (žr.: Bednarek M. *Ibid.*, 59).

⁴⁸ Thompson G., Hunston S. Evaluation: An Introduction. In *Evaluation in Text. Authorial Stance and Construction of Discourse*. New York: Oxford University Press, 2000, 25.

ir pan., galima vertinti kaip gera, o tai, kas nesvarbu, nesuprantama ir pan. – kaip bloga⁴⁹. Viename ankstesnių darbų Hunston, analizuodama vertinimą moksliniame diskurse, taip pat taikė parametrų požiūrį: statuso funkciją nagrinėjo pagal parametras įsitikinęs–neįsitikinęs, vertės – pagal parametras geras–blogas, relevantiškumo – pagal parametras svarbus–nesvarbus⁵⁰.

Lemke'ė⁵¹ skiria 7 bazines „vertinamąsias semantines dimensijas“: PAGEIDAUJAMUMAS (MĖGSTAMUMAS), UŽTIKRINTUMAS (GALIMUMAS), NORMIŠKUMAS (DERAMUMAS), ĮPRASTUMAS (TIKĖTINUMAS), SVARBUMAS (REIKŠMINGUMAS), SUPRANTAMUMAS (AKIVAIZDUMAS), HUMORISTIŠKUMAS (RIMTUMAS)⁵². Remdamiesi Lemke'ės pavyzdžiais⁵³, viename sakinyje pateikiame visus šiuos parametrus iliustruojančius leksikos vienetų, atskirtus pasviruoju brūkšniu:

Tiesiog

nuostabu / siaubinga / įmanoma / abejotina / būtina /

tinkama / normalu / netikėta / svarbu / nereikšminga / suprantama / nesuprantama /

smagu / rimta

kad Jonas ateina (ateitū)⁵⁴.

Kaip matome, šios dvi reikšmių pagal vertinamuosius parametrus klasifikacijos skiriasi reikšmių aprėptimi ir išsamumu. Išsamiausias vertinamųjų parametrų modelis yra pasiūlytas Bednarek, kuri skiria 6 pagrindinius parametrus: SUPRANTAMUMAS (*aiškus, mįslingas*), EMOCINGUMAS (*puiki, pompastiška*), TIKĖTINUMAS (*neišvengiamai, stebinantis*), SVARBUMAS (*pagrindinis, antraeilis*), GALIMUMAS / BŪTINUMAS (*turėjo, nereikia*), PATIKIMUMAS (*tikras, suvaidintas, turbūt*), ir 3 periferinius parametrus: EVIDENCIALUMAS (vertinamieji žinių šaltinio komentarai: *pasakė, akivaizdžiai*), MENTALINĖ BŪSENA (vertinamieji veikėjų mentalinių būsenų komentarai: *dvejojo, pyko*), STILIUS (vertinamieji vartojamos kalbos komentarai: *atvirai, grasino*)⁵⁵.

⁴⁹ *Ibid.*, 25.

⁵⁰ Hunston S. *Evaluation in Experimental Research Articles*, 1989, 356.

⁵¹ Lemke J. L. *Ibid.*, 4–5.

⁵² Angl.: DESIRABILITY / INCLINATION, WARRANTABILITY / PROBABILITY, NORMATIVITY / APPROPRIATENESS, USUALITY / EXPECTABILITY, IMPORTANCE / SIGNIFICANCE, COMPREHENSIBILITY / OBVIOUSNESS, HUMOROUSNESS / SERIOUSNESS (*Ibid.*, 4–5).

⁵³ *Ibid.*, 4–5.

⁵⁴ *It is simply wonderful / horrible / possible / doubtful / necessary / appropriate / normal / surprising / important / trivial / understandable / mysterious / hilarious / serious that John is coming.*

⁵⁵ Angl.: COMPREHENSIBILITY, EMOTIVITY, EXPECTEDNESS, IMPORTANCE, POSSIBILITY / NECESSITY, RELIABILITY, EVIDENTIALITY, MENTAL STATE, STYLE. Žr. plačiau: Bednarek M. *Ibid.*, 42, 44, 53.

Pripažindami Bednarek pasiūlyto parametrų modelio išsamumą, vis dėlto nutarėme atlikdami savo tekstyno analizę remtis tik pačiu parametrų skyrimo principu, atsižvelgiant į jau nustatytus parametrus, tačiau nesiremti iš anksto sudarytu parametrų modeliu. Manome, kad šis pasirinkimas buvo tinkamas, nes nustatyti tirtame tekстыne vyraujantys PAVOJINGUMO, GREITUMO, KIEKYBĖS vertinamieji parametrai nėra nei įvardyti, nei aprašyti minėtų autorių ir patvirtina nuomonę, kad vertinimo raišką itin determinuoja žanras ir tema. Kad teoriniai svarstymai ir praktinės analizės rezultatai skiriasi, esama ne vieno pavyzdžio: Lemke'ė parametrų modelyje nurodė HUMORISTIŠKUMO parametą, tačiau savo tirtuose žiniasklaidos tekstuose jo nerado; Bednarek nustatė 27 parametrų derinius žiniasklaidos diskurse, tačiau, įvertinus jų dažnumą, tik 6 (EVIDENCIALUMAS, EMOCINGUMAS, TIKĖTINUMAS, MENTALINĖ BŪSENA, PATIKIMUMAS, SVARBUMAS)⁵⁶ pasirodo gana dažnai ir vien tik jais galima apibūdinti vertinamąjį populiariosios ar „kokybiškos“ žiniasklaidos stilių⁵⁷; Hang Su klientų atsiliepimų tekstuose nustatė reikšmingus vertinamuosius parametrus, kurie neapartariai klasikiniuose darbuose: KOKYBĖS, PASITENKINIMO, REKOMENDUOJAMUMO ir VERTINGUMO⁵⁸.

Be to, Bednarek EMOCINGUMO parametro siejimas su geras–blogas reikšmėmis kelia abejonių. Thompsonas ir Hunston⁵⁹ panašių reikšmių grupę įvardija geras–blogas ir jos nesieja tiesiai su emocijomis; vertinimo teorijoje afektas (angl. *affect*), nurodytas kaip atskiras reikšmių pogrupis, yra siejamas su konkrečių emocijų raiška⁶⁰. Dar daugiau, mes palaikome nuomonę, kad bet kuris vertinimas turi, nors ir labai menką, emocinio reagavimo pagrindą⁶¹, todėl skirti atskirą EMOCINGUMO parametą būtų ne itin logiška.

Kitas dalykas, kad apskritai parametras geras–blogas laikomas baziniu, pagal kurį galima vertinti absoliučiai visus reiškinius. Iš tiesų, ir mūsų nustatyti vertinimai pagal parametrus, tokius kaip PAVOJINGUMAS, GREITUMAS, KIEKYBĖ, ŽINOMUMAS, KOKYBĖ, galėtų būti priskirti prie vertinimo pagal geras–blogas parametą. Vis dėlto manome, kad vertinimas geras–blogas yra per platus, jei norima parodyti konkretesnes reikšmes diskurse. Pvz., tokia konkreti reikšmė kaip „pavojingas“ pradingtų tarp kitų geras–blogas pogrupio reikšmių. Taip pat plg. Bednarek prie EMOCINGUMO nurodomus pavyzdžius *puiki kalba*

⁵⁶ Žr.: Bednarek M. *Ibid.*, 189–190.

⁵⁷ Žr. plačiau: *Ibid.*, 191–192, 194.

⁵⁸ Su H. How Products are Evaluated? Evaluation in Customer Review Texts. *Language Resources and Evaluation*, 2016, vol. 50, 475–495.

⁵⁹ Thompson G., Hunston S. *Ibid.*

⁶⁰ Žr.: Martin J. R., White P. R. R., *Ibid.*, 45–52.

⁶¹ Išsamiau žr.: Thompson G. Affect and Emotion, Target-Value Mismatches, and Russian Dolls. In *Evaluation in Context*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2014, 52.

ir *pompastiška kalba*⁶², kurie neturi jokio ryšio su pavojingumo reikšme (bent jau be konteksto), o būtent vertinimą pagal PAVOJINGUMO parametą nustatėme kaip vyraujančią mūsų tirtame tekstyne.

Dar daugiau, plg. anksčiau pristatytas parametų klasifikacijas: jose dauguma parametų yra nusakomos modalumo ir evidencialumo reikšmės, taip pat su žiniomis siejamas suprantamumas, tikėtinumas, svarbumas, patikimumas, o konkrečių objektų ar veiksmų vertinimo reikšmėms nusakyti skirti vos keli parametrai (minėtasis EMOCINGUMO, santykinai – SVARBUMO, PAGEIDAUJAMUMO, NORMIŠKUMO). Todėl nagrinėjant tekstus apie konkrečius įvykius, abstraktesnių reikšmių parametų modelius tikslinga papildyti konkretesniais, kaip tai, pvz., padaryta anksčiau minėtame Su⁶³ darbe.

VERTINIMO TEKSTUOSE TYRIMO PROBLEMOS IR GALIMYBĖS

Tyrėjai pastebi vertinimo parametų skyrimo kriterijų neapibrėžtumą⁶⁴. Dėl keleto priežasčių ne visada lengva nustatyti, pagal kurį parametą apibūdinti leksikos vienetą.

Pirma, vienas leksinis vienetas gali realizuoti kelis vertinamuosius parametrus, pvz.: „*nuostabu* realizuoja Neįprasta ir Pageidaujama, o *keliantis nerimą* Neįprasta ir Nepageidaujama.“⁶⁵ Bednarek tyrime akivaizdžiai parodyta sudėtinga vertinamųjų parametų sąveika žiniasklaidos tekstuose: nors teoriškai nustatyti 9 parametrai, praktiškai jų derinių rasta 27⁶⁶.

Dėl tokio vertinimo reikšmių tarsi „negrynumo“ atsiranda vertinimo kaip reikšmių rinkinio samprata, kurią minėjome pradžioje. Šie „reikšmių rinkiniai“ nagrinėjant vertinimą tekstuose nurodomi laužtiniuose skliaustuose, kuriuose paprastai parametras rašomas didžiosiomis raidėmis, o po dvitaškio – jo reikšmė vertinimo skalėje, pvz.:

Bet [TIKĖTINUMAS: KONTRASTAS] *paašikėjo* [EVIDENCIALUMAS: PERCEPCIJA / PATIKIMUMAS: VIDUTINIS], *kad nėra įrodymų, jog* [EVIDENCIALUMAS: ĮRODYMŲ TRŪKUMAS / PATIKIMUMAS: MAŽAS]⁶⁷.

⁶² Orig. pavyzdžiai *polished speech* ir *a rant* yra Bednarek M. *Ibid.*, 4.

⁶³ Su H. *Ibid.*

⁶⁴ Pvz., Lemke J. L. *Ibid.*, 9.

⁶⁵ *Ibid.*, 5.

⁶⁶ Žr. detaliau: Bednarek M. *Ibid.*, 189–190.

⁶⁷ Bednarek M. *Ibid.*, 83: *But* [EXPECTEDNESS: CONTRAST] *there appeared* [EVIDENTIALITY: PERCEPTION / RELIABILITY: MEDIAN] *no proof that* [EVIDENTIALITY: LACK OF PROOF / RELIABILITY: LOW].

Be aptartosios galima ir kitokio tipo vertinamųjų parametų sąveika, t. y. skirtingi jų deriniai didesniuose kalbos vienetuose – tekstuose.

Dėl šių išvardytų priežasčių analizė sudėtingėja, tačiau atsiranda galimybės išsamiau apibūdinti nagrinėjamą objektą ir vertingai pagilinti įžvalgas apie vertinimus tekstuose.

Antra, vertinimas tekste vadinamas klastingu fenomenu, nes gali būti padarytas nepavartojus nė vieno vertinimą išreiškiančio žodžio ar frazės. Tokia situacija yra sudėtingesnė nei tradiciškai suprantamas implicitinis vertinimas, kai dar galima rasti kalbinių užuominų, kad vis dėlto tekste yra vertinama. Vertinimo teorijoje⁶⁸ tokį vertinimą siūloma vadinti sužadintuoju (angl. *evoked*), t. y. kai reikia skaitytojo patirties vertinimui suprasti, pvz.⁶⁹:

Jis yra žiaurus vaikas.

Tas vaikas mėto akmenis į kates sode.

Pirmajame pavyzdyje vertinimas labai aiškus, tiesiai išreiškiamas negatyvus vaiko vertinimas. Antrajame pavyzdyje taip pat išreiškiamas negatyvus vaiko vertinimas, tačiau, kad tą suprastume, turime, kaip ir autorius, turėti panašias vertybes, priklausyti tai pačiai kultūrai, kur žiaurus elgesys su gyvūnais nepriimtinas, nes žodžiai čia vertinimo neišreiškia, tik nusako situaciją; vertinimą reikia susidaryti pačiam skaitytojui. Dėl šios savybės vertinimas, kaip nurodoma, itin parankus ideologinėms manipuliacijoms⁷⁰.

Taigi vietoj įprastinio dviejų lygių vertinimo skirstymo – į eksplicitinį ir implicitinį – vertinimo teorijoje išskirtas trijų lygių vertinimas pagal tai, kiek skaitytojo interpretacinių pastangų prireikia vertinimui nustatyti. Vartojamos sąvokos: įrašytasis (angl. *inscribed*) (atitinka eksplicitinį) ir sukeltasis (angl. *invoked*) (atitinka implicitinį) vertinimas, kuris dar skirstomas į provokuojamąjį (angl. *provoked*) ir sužadintąjį (angl. *evoked*)⁷¹:

1. Įrašytasis (vartojami vertinimą išreiškiantys žodžiai (angl. *attitudinal terms*)):

Jis yra **nerūpestingas** ir **nedėkingas** sūnus, jis **savanaudiškai** tėvą lanko tik kartą per metus.

(Plg. Jis yra žiaurus vaikas.)

⁶⁸ Šioje teorijoje pateikiama vertinimo reikšmių sistema taip pat priskiriama prie parametų požiūrio.

⁶⁹ Pavyzdžiai *He's a cruel child* ir *That child throws stones at cats in the garden* paimti iš Thompson G. *Affect and Emotion, Target-Value Mismatches, and Russian Dolls*. In *Evaluation in Context*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2014, 51, ir aiškinant remiamasi jo analize.

⁷⁰ Žr. daugiau: Thompson G. *Ibid.*, 51.

⁷¹ Čia nurodytos sąvokos, kaip vartojamos ir išaiškintos White P. R. R., 2008, 9–11, o pavyzdžiai iš White P. R. R., 2004, 8: *He's an uncaring and ungrateful son, he selfishly only visits his aged father once a year. Even though his father is very old, he only visits him once a year. He visits his 90-year-old father once a year.*

2. Sukeltasis:

a) provokuojamasis (vartojami subjektyvieji vertinimą sukeliantys žodžiai (angl. *subjective attitudinal triggers*)):

Nors jo tėvas ir **labai** senas, jis jį aplanko **tik** kartą per metus.

b) sužadintasis:

Jis lanko savo 90 metų tėvą kartą per metus.

(Plg. Tas vaikas mėto akmenis į kates sode.)

Įrašytasis ir sukeltasis vertinimas skiriamas pagal vertinamosios leksikos (ne)buvimą tekste. Įrašytasis vertinimas tiesiai įtrauktas į diskursą, vartojant vertinamąją leksiką⁷², o sukeltasis vertinimas atsiranda dėl „ideacinių pasirinkimų“⁷³, t. y. pavartojus žodžius, kurie susiję su ideacine kalbos funkcija, arba kitaip – turi tik denotatinę reikšmę. Kad toks vertinimas, prikišant subjektyvumą, būtų vengiamas nagrinėti, teorijos autoriai nepritartų, nes, pasak jų, taip tarsi sutiktume, kad ideacinės reikšmės yra parenkamos neatsižvelgiant į vertinimus, kuriuos gali sukelti, o to paprasčiausiai negali būti⁷⁴. Šioje situacijoje, pasak jų, svarbu atskirti individualų ir socialinį subjektyvumą, kai pirmasis susijęs su skaitytojais kaip idiosinkratiniais respondentais, o antrasis – su „skaitytojų bendruomene, kuriai būdingos specifinės lyties, kartos, klasės, etninės kilmės ir gebėjimų konfigūracijos“⁷⁵.

Manome, kad toks smulkesnis skirstymas leidžia subtiliau nustatyti vertinimą tekstuose net ir tais atvejais, kai nėra vartojama vertinimą išreiškianti leksika, todėl laikome vertingu analizei. Be to, tikėtina, kad nusikaltimų diskurse vertinimas greičiau bus išreikštas implicitiškai nei eksplicitiškai⁷⁶. Kitaip nei, pvz., knygų recenzijose, nevertinamųjų žanrų tekstuose neturima tikslo aiškiai išreikšti vertinimo. Dėl to labai svarbu atidus tekstų skaitymas ir kokybinė analizė. Šiame straipsnyje, jei nebus būtinybės nurodyti kitaip, vartosime įprastus terminus *implicitinis* ir *eksplicitinis vertinimas*.

Trečia, Thompsonas⁷⁷ nagrinėja dar vieną problemą, kylančią analizuojant vertinimą tekstuose, ir įvardija ją kaip „matrioškos problemą“. Per matrioškos metaforą paaiškina reiškinių, kai vienas vertinimas tarsi slepia kitą, panašiai kaip didesnė lėlė mažesnę. Pvz.:

⁷² Eksplicitiškai vertinamieji pasakymai yra tie, kurių reiškiamas teigiamas ar neigiamas vertinimas yra pastovus įvairiuose kontekstuose, pvz.: *corrupt, virtuously, skillfully, tyrant, coward, beautiful, abused, brutalized* (White 2008, 9).

⁷³ Martin J. R., White P. R. R. *Ibid.*, 61–62.

⁷⁴ *Ibid.*, 62.

⁷⁵ *Ibid.*

⁷⁶ Kad implicitinis vertinimas, ko gero, apskritai dažnesnis, nurodo Hunston 2011, 51.

⁷⁷ Thompson G. *Ibid.*, 59–64.

Mes siūlome geresnį magnetinį ekranavimą su kuo mažesniu išmetamųjų dujų kiekiu⁷⁸.

Čia tiesiogiai teigiamai vertinama produkto kokybė (*geresni*) ir netiesiogiai jo struktūra (*su kuo mažesniu išmetamųjų dujų kiekiu*). Tačiau reklaminio bukletu kontekste, kurio pagrindinė funkcija yra teigiamai pristatyti įmonę, šis sakinys funkcionuoja kaip netiesioginis teigiamas įmonės vertinimas.

Į Thompsono nurodytą „matrioškos problemą“ pažvelgėme kiek kitaip ir įvardijome apgaubiamąją strategiją, kuria siekiama vienu vertinimu paslėpti kitą. Mūsų tekstyne rasta daug tokio vertinimo pavyzdžių. Toks vertinimas būdingas kalbant apie pareigūnus: už jų greitų, sėkmingų veiksmų vertinimo „slepiasi“ bendras pozityvus pareigūnų vertinimas. Taip pat nusikaltėlių vertinimas kaip pavojingų, greitų, ypač kai jie pagaunami (dažniausiai tas nurodoma), dar labiau padidina pozityvų pareigūnų vertinimą, nors tekste pareigūnai gali būti ir nepaminti.

Taigi atliekant vertinimo analizę tekstuose dėl vertinimo raiškos įvairovės (kelių vertinamųjų parametrų realizacijos vienu leksiniu vienetu; vertinimo raiškos visai nevarojant vertinimą išreiškiančių žodžių ar frazių; vieno vertinimo „slėpimo“ kitu) kyla vertinimo atpažinimo problemų, tačiau jų sprendimas leidžia išsamiau ir subtiliau apibūdinti nagrinėjamą objektą.

METODOLOGINĖS TYRIMO NUOSTATOS

Kadangi vertinimas apskritai yra gana subjektyvus, o implicitinių vertinamųjų reikšmių analizė atskleidžia neakivaizdžias reikšmes, nors tai, žinoma, sudaro pačios diskurso analizės esmę, sunku užtikrinti visišką analizės objektyvumą. Todėl toliau daromos vertinamųjų reikšmių analizės išvados nėra kategoriškos, siūloma paisyti nuostatos, kad reikšmės (ne)akivaizdumas yra subjektyvus – varijuojantis priklausomai nuo asmens: „(ne)akivaizdus reiškia (ne)akivaizdus man“⁷⁹.

VERTINIMAS TEKSTYNE. TYRIMO METODIKA IR EIGA

Tekstynas, sudarytas iš 314 tekstų, apima 64 573 žodžius. Atliekant tyrimą taikytas atidaus skaitymo metodas, nes didesnio tekstinio⁸⁰ leksikos vienetus kokybiniais

⁷⁸ Thompson G. *Ibid.*, 59: *We offer superior magnetic screening with the minimum of outgassing* ir remiamasi jo pateiktu paaiškinimu.

⁷⁹ Žr. daugiau: Partington A. Varieties of Non-obvious Meaning in CL and CADs: From „Hindsight Post-dictability“ to Sweet Serendipity. *Corpora*, vol. 12 iss. 3, 339–367.

⁸⁰ Esame sudarę didesnę šį diskursą reprezentuojantį tekstyną iš populiariųjų interneto portalų (15min.lt, delfi.lt, lrytas.lt), taip pat policijos tinklalapių ir specializuoto laikraščio „Akistata“ tekstų. Tekstyną sudaro 338 347 žodžiai ir juo galės naudotis kiti tyrėjai.

metodais įvertinti būtų itin sudėtinga (plg. Lemke'ės⁸¹ tirtą tekstyną sudaro 7 tekstai, 2 676 žodžiai, Bednarek⁸² – 100 tekstų, 70 300 žodžių).

Skaitant tekstus kaip atskirus struktūrinius vienetus dėmesys kreiptas į vertinimo vietą teksto struktūroje, įrašytąjį ir sukeltąjį vertinimą; atrinkti kalbos vienetai, kuriais reiškiamas vertinimas, (įrašytasis ir provokuojamasis, o sužadintasis šiame straipsnyje plačiau nenagrinėjamas, nes jam būtina nuodugni kokybinė analizė, atsižvelgiant į visą kontekstą); sudarytas jų sąrašas. Šie atrinkti kalbos vienetai toliau vadinami vertinimo pavyzdžiais.

Į vertinimo pavyzdžių sąrašą netraukti EVIDENCIALUMO parametrai priskiriami vertinamieji žinių šaltinių komentarai, pvz.: įvairios *pranešti* (143), *sakyti* (89), *pasakoti* (55), *teigti* (54), *informuoti* (39) ir kt. formos, nes akivaizdu, kad ši vartoseną dažna ir atitinka bendrąją tendenciją žiniasklaidoje (plg. Bednarek tyrimo rezultatą, kad EVIDENCIALUMO parametras yra dažniausias (daugiau kaip pusė pavyzdžių) ir svarbiausias žiniasklaidos tekstų parametras⁸³). Šio parametro dominavimas aiškinamas faktu, jog naujienose dažnai cituojama, persakoma, perpasakojama⁸⁴. Į pavyzdžių sąrašą netraukėme ir modalumo atvejų, priskirtinų GALIMUMO / BŪTINUMO parametrai, nes jis nėra svarbus pasakojamuosiuose žanruose ir palyginti retas spaudos tekstuose⁸⁵.

1 lentelė. Dažniausiai tekстыne realizuoti vertinamieji parametrai

Parametras	Skirimo kriterijus	Pavyzdžiai
PAVOJINGUMAS	Didelio ar mažo pavojaus, grėsmės reikšmės	<i>Toliau nevaržomai siautėjo; įžūlios naktinės atakos</i>
GREITUMAS	Didelio ar mažo greičio, staigumo reikšmės	<i>Nuskubėjo; žaibiškos vagystės</i>
KIEKYBĖ	Didelio ar mažo kiekio, dydžio, skaičiaus, trukmės, dažnumo reikšmės	<i>Daug šukščių KET pažeidimų; teko ilgai ir nuobodžiai tąstyti</i>
VERTĖ	Didelės ar mažos vertės reikšmės	<i>Daugiau nei 34 tūkst. eurų vertės; vertingos informacijos</i>
KOKYBĖ	Didelės ar mažos, prastos atliekamų veiksmų kokybės reikšmės	<i>Kruopščiai ir atkakliai pareigūnų atliktos kratos metu; jos buvo nesėkmingai ieškota</i>
SOCIALINIS TINKAMUMAS	Asmenų savybių, kurios vertinamos kaip tinkamos ar netinkamos socialiniu požiūriu, reikšmės	<i>Budri gyventoja; drąsiam ir neabejingam šiauliečiui</i>
TIKĖTINUMAS	Netikėtumo, nuostabos ir įprastumo, tikėtimumo reikšmės	<i>Labiausiai nustebino tai, ką parodė alko- testerio matuoklis; netikėta atomazga</i>

⁸¹ Lemke J. L. *Ibid.*

⁸² Bednarek M. *Ibid.*

⁸³ Žr. išsamiau: Bednarek M. *Ibid.*, 189–190.

⁸⁴ *Ibid.*, 191.

⁸⁵ *Ibid.*, 189–190.

Vertinimo pavyzdžiai sąraše nagrinėti ir sugrupuoti pagal dominuojantį vertinamąjį parametą. Galiausiai atlikta kokybinė pavyzdžių analizė, kurios rezultatus pateikiame tolesniame straipsnio skyriuje. Tikslių kiekybinių tyrimo duomenų nesiekiamo pateikti, nes vertinimai vertinamųjų parametų požiūriu dažniausiai nėra grynai, o dėl parametų derinių interpretacijos subjektyvumo ir skyrimo ribų neapibrėžtumo kyla pavojus pateikti netikslūs duomenis.

NUSIKALTIMŲ DISKURSO ANALIZĖ. IŽVALGOS IR REZULTATAI

Pirmiausia pasakytina, jog tirti kriminalinės rubrikos tekstai gali būti skirtingi vertinimo raiškos ir funkcijos požiūriu: vienuose tarsi vengiama vertinti⁸⁶ (pvz., „Garaže netoli Vilniaus centro – laidų ritėse suslėpta kontrabanda“, 2015 10 03); kai kuriuose vertinimu kuriamas komiško efektas (pvz., „Kriukuose pasiautėjusi padegėja greitai suprato: kriukis baigtas – reikės atsakyti“, 2015 09 26), viename kitame tekste vertinimas atlieka aiškia teksto struktūravimo funkciją (pvz., „Lietuvoje siautę kontrabandininkai žudė vaikus, degino pasieniečių pirtis ir gąsdino kryžiais“, 2015 09 12). Vis dėlto daugiausia yra tekstų, kuriuose stipresnis ar silpnesnis vertinimas, išreikštas eksplicitiškai kaip įprastos sakinio struktūros dalis (pvz.: „Vilniuje – **stiprus** dviejų automobilių susidūrimas“, 2015 10 05; „Savaitę badavusios vilnietės gelbėjimo operacija kėlė **ir džiugesį, ir nerimą**“, 2015 10 03; „Brukti pinigų policijai **vis sunkiau**: pareigūnai iš lenko ir baltarusio neėmė 5 eurų, iš lietuvio – 600 eurų“, 2015 09 27). Neretai šie vertinimai akivaizdžiai sudramina paprastą (neretai – net nevertą pasakoti⁸⁷) situaciją, parodydami ją kaip pavojingą. Tas pat pasakytina ir apie implikuotą vertinimą (pvz., „Danilaukos kaime demaskuota narkomanų būstinė“, 2015 10 05). Vertinimo funkcija sudraminti situaciją, parodyti jos pavojingumą bus dar akivaizdesnė, kai vertinimus šiame diskurse aptarsime pagal atskirus vertinamuosius parametrus.

Nors viename straipsnyje neįmanoma aptarti visų vertinimo, ypač sužadintojo, aspektų net ir nagrinėjant vienos temos diskursą, be to, visada bus pavyzdžių, priskirtinų ribiniams atvejams, įvairių galimų interpretacijų (imantis tokio pobūdžio tyrimų, kitaip ir negalima tikėtis⁸⁸), visgi galime parodyti tipinę vertinimo raišką ir vartojimo tendencijas nagrinėtame tekстыne per nustatytus vertinamuosius parametrus PAVOJINGUMO, GREITUMO, KIEKYBĖS / VERTĖS, KOKYBĖS, SOCIALINIO TINKAMUMO, TIKĖTINUMO ir jų derinius.

⁸⁶ Laikomės požiūriu, kad nėra teksto, kuriame vienaip ar kitaip nebūtų išreikštas ar implikuotas vertinimas.

⁸⁷ Pvz., „Iš policijos automobilio bandęs išsiveržti pensininkas suplėšė patrulio kelnes“, 2015 09 20.

⁸⁸ Žr.: Thompson G. *Ibid.*, 64.

PAVOJINGUMO PARAMETRAS NUSIKALTIMŲ DISKURSE

Pirminė mūsų hipotezė buvo, kad šiame diskurse svarbus, kaip įvardija Bednarek, EMOCINGUMO, arba vertinimo geras–blogas, parametras, tačiau realios vartosenos analizė atskleidė, kad vienas svarbiausių parametru PAVOJINGUMAS. Būtent pavojingumo reikšmė vyrauja diskurse apie nusikaltimus: beveik pusė atrinktų pavyzdžių ją turi, o kitus pavyzdžius, priskirtus kitam parametru, taip pat galima, nors ir netiesiogiai, sieti su PAVOJINGUMU. Pavyzdyje *prastos kokybės* [KOKYBĖ: maža] *fotonuotrauka neleido greitai nustatyti įtariamojo* kokybės kaip mažos vertinimas implikuoja ir situacijos vertinimą kaip pavojingos, t. y. jeigu įtariamasis greitai nenustatomas ir nesulaikomas, jis kelia pavojų kitiems.

Diskurse apie nusikaltimus esama įvairių vertinamųjų parametru sąveikos ar derinių su PAVOJINGUMO parametru: PAVOJINGUMAS / INTENSYVUMAS (*pasipylė kulkos; subadė; rėžėsi; švaistėsi; įnirtingos kovos; nesustodavo net varpomi kulky; žiauriai sumušė; įsiveržė kaukėti vyriškiai* ir kt.), PAVOJINGUMAS / GREITUMAS ir STAIGUMAS (*lėkdami dideliu greičiu rėždavosi* ir kt.), PAVOJINGUMAS / ŽINOMUMAS (*policijai žinomas, daug kartų baustas* ir kt.), PAVOJINGUMAS / KIEKYBĖ / ŽINOMUMAS (*anksčiau teisti trys vyrai* ir kt.), PAVOJINGUMAS / KIEKYBĖ (*du kaukėti nusikaltėliai; dešimt nekviestų svečių; gauja* ir kt.), ne toks dažnas: PAVOJINGUMAS / HUMORISTIŠKUMAS (*kelių ereliai; dama; kirviu ir peiliu ginkluoti girtuokliai; chuliganė* ir kt.).

Pagal PAVOJINGUMO parametru vertinami veiksmai ir veikėjai. Veiksmu pagal PAVOJINGUMO parametru vertinimas dažnai susijęs su INTENSYVUMO, GREITUMO, taip pat HUMORISTIŠKUMO; veikėju – su KIEKYBĖS, ŽINOMUMO, taip pat HUMORISTIŠKUMO parametrais.

Pavojus, intensyvumas, kiekis, žinomumas, greitumas šiame diskurse dažniausiai vertinami kaip dideli: *stiprus susidūrimas; toliau nevaržomai siautėjo; organizuotiems nusikaltėliams; sunkiai tramdomų; įžūlios naktinės atakos; stiprų smūgi; labai sunkios nusikalstamos veikos padarymu; įžūlaus plėšimo; anksčiau ne kartą teistas; gresia didelis skandalas; labai skaudžios ir tragiškos pasekmės* ir kt.

Kad grėsmė, intensyvumas, kiekis, žinomumas, greitumas šiame diskurse būtų vertinamas kaip mažas, pasitaiko gana retai: *nesipriešino* [INTENSYVUMAS: mažas; PAVOJINGUMAS: mažas]; (valstybės siena) *silpnai saugoma* [INTENSYVUMAS: mažas; implicitiškai PAVOJINGUMAS: didelis]; *nerimti nusikaltėliai; sužalojimai nesunkūs* ir kt.

ASMENŲ PAVOJINGUMAS

Atskirai verta aptarti asmenų įvardijimus, kurie vertintini pavojingumo požiūriu ir prisideda prie pavojingumo ar netgi komiškumo, jei pavojingumas įvertinamas kaip mažas, matmens kūrimo šiame diskurse:

1) asmenų įvardijimai, dažniausiai veiksmožodinės ypatybės turėtojų pavadinimai, žymintys pamatiniu žodžiu pasakyto veiksmo atlikėją ar tam tikrą atlikėjui būdingą su veiksmu susijusią ypatybę, ir kitos darybos neigiamai vertinamą veikėjo ypatybę nurodantys pavadinimai: *užpuolikas, triukšmadarys, žudikas, vagilė, sukčius ir plėšikas, sukčius, išbrovėliai, skriaudikas, vagišius, greičio mėgėjas, mėgėjas perdirbinėti, telefoninis sukčius, vandalai, ilgapirščiai, piktavaliai, kelių ereliai, chuliganė* [PAVOJINGUMAS: mažas; HUMORISTIŠKUMAS: didelis].

2) nusikaltėlių grupių įvardijimai, kurie prisideda prie didesnio nusikaltimų masto, kartu ir didesnio jų pavojingumo, vertinimo: *organizuotiems nusikaltėliams, gauja, banditai, plėšikai, tarptautinė sukčių grupė, vietiniai nusikaltėliai, nerimti nusikaltėliai, keistuoliai kontrabandininkai* [PAVOJINGUMAS: mažas; HUMORISTIŠKUMAS: didelis].

Taip įvardytus asmenis galima vertinti kaip keliančius nuolatinį pavojų: triukšmadarys visada triukšmauja, žudikas gali užpulti ir nužudyti bet ką ir t. t. Tabbert, kuri tyrinėjo nusikaltėlių reprezentavimą Vokietijos ir Didžiosios Britanijos spaudoje, pateikė apibendrinamąją išvadą, kad nusikaltėliai spaudoje sutapatunami su jų nusikaltimais ir nebetraktuojami kaip žmonės⁸⁹. Tokią pačią įstatymus pažeidusių asmenų traktuotę rodo ir mūsų rasti įvardijimai.

METAFORIŠKAI REIŠKIAMAS VERTINIMAS IR PAVOJINGUMO PARAMETRAS

Dauguma vertinimo, perteikiamo metaforomis, pavyzdžių (63) taip pat priskirtini prie vertinimo pagal PAVOJINGUMO parametą. Nustatyti metaforinės raiškos pavyzdžiai leidžia kalbėti apie gana didelę metaforų grupę NUSIKALTIMAS arba NUSIKALTIMŲ TYRIMAS YRA MEDŽIOKLĖ / ŽVEJYBA / KARAS. Šios žmonių veiklos yra pavojingos gyvūnams, o kare pavojų patiria abi kariaujančios pusės. Taigi šios metaforos, atrodo, itin gerai atskleidžia veiksmų, apie kuriuos pasakojama šiame diskurse, pobūdį (kaip būdingą šiam diskursui metaforą VIOLENT CRIME IS HUNTING nurodė ir Tabbert)⁹⁰.

⁸⁹ Tabbert U. *Ibid.*, 156–157.

⁹⁰ *Ibid.*, 160, 170.

Per medžioklės, žvejybos metaforas lietuviškajame diskurse nusikaltėliai gali būti lyginami tiek su laimikiu, tiek su medžiotojais ar žvejais. Dėl savo vaidmens tikrovėje pareigūnai, atrodo, visada lyginami su medžiotojais ar žvejais, o nusikaltimų aukos – su medžioklės, žvejybos laimikiu. Ši metaforizacija, rodos, labiau priklauso nuo pavojingumo vertinimo, o ne veikėjo statuso: jeigu pareigūnams sekasi ir (arba) nusikaltėliai atrodo nepavojingi, tada pareigūnai apibūdinami kaip medžiotojai, o nusikaltėliai kaip laimikis: *pasaloje tūnojusius pasieniečius; užspeisti pareigūnų; įkliuvo policininkams; jau buvo įkliuvęs ir anksčiau* ir kt. Pavyzdyje *Elnio pėdomis ėję kontrabandininkai pateko į pasieniečių pasalą* kuriamas netgi komiš-kumo efektas: situacija tarsi apverčiama – iš pradžių kaip medžiotojai pristatomi kontrabandininkai (ėjo elnio pėdomis) galiausiai parodomi kaip grobis (pateko į pasalą). Tačiau nusikaltėliai, kol daro nusikalstamas veikas ir yra nepagauti, yra pavojingi, tada metaforiškai lyginami su medžiotojais ir žvejais: *neužkibti ant sukčių kabliuko; sukčių pinkles; aferistų kabliuko; nepakliūti į sukčių spąstus; sukčių rezgamas pinkles; įtariamasis savo aukos laukė; pasidžiaugti grobiu nusikaltėliai nespėjo* ir pan. Tie, kurie yra medžiojami, sprunka. Pastebėta, kad sprukimą nusako kitas labai dažnas parametras šiame diskurse GREITUMAS, kurį aptarsime kiek toliau.

KARO metaforose (*naujoji sukčių taktika; kova su įgirtusiais; kovodami su prekyba žmonėmis; dramatišką Lietuvos pasieniečių kovą su kontrabandininkais; į mūšį su Viktoru Uspaskihu buvo mestos elitinės prokuratūros tyrėjų pajėgos* ir kt.) kaip kovojančioji ir aktyvi pusė dažniausiai nurodomi pareigūnai, ne nusikaltėliai. Karo metaforos sietinos su didesniu pavojaus vertinimu nei medžioklės: nusikaltėliai čia dažnai nurodomi kaip sudarantys grupę, veiksmo intensyvumas didesnis.

Tekstyne rasta ligos, purvo ir keleto kitų temų metaforizacijos pavyzdžių, tačiau jie yra daugiau pavieniai. Pavyzdžiui, ligos metaforos (*sukčiavimas tampa epidemija*) tiesiogiai sietinos su pavojingumo vertinimu, kaip ir mirties ar pavojų personifikacijos (*nusinėšė dvi gyvybes, pavojai tyko*). Su purvo tema susijusi metaforizacija labiau vertintina pagal KOKYBĖS parametą: *tarnybos valymas tęsiasi; purvinių pinigų*, kaip, beje, ir keletas kitų pavyzdžių, nepatenkančių prie vertinimo pagal pavojingumą: *painų įvykį; naują galvosūkį; išnarpliojo keistą padegimų detektyvą; bandė išnarplioti*.

TIESIAI REIŠKIAMAS PAVOJINGUMAS

Tekstyne pavojus (grėsmė) tiesiogiai įvardijamas daiktavardžiais *grėsmė* (2), *pavojus* (8), *pavojingumas* (1), taip pat prieveiksmiu *pavojingai* (2), būdvardžiu *pavojingas* (4) ar įvairiomis veiksmažodžio *grėsti* formomis (dažniausiai *gresia* (53)).

Gresia beveik visais atvejais vartojama nurodant grėsmę pažeidėjui – laukiančią atsakomybę: *gresia laisvės atėmimas nuo 5 iki 15 metų / teismas / piniginė bauda / nuobaudos / konfiskacija / ilgi nelaisvės metai* ir kt. (Tik 2 atvejais iš 53 *gresia* vartojama ne su atsakomybę reiškiančiais žodžiais: *gresia susidorojimas / skandalas*.) Viena vertus, tokia vartosena rodo, kad bausmės ir baudos apskritai vertinamos blogai – tai dalykai, kurių niekas nenori. Kita vertus, toks grėsmės įvardijimas nusikaltėliams nusikaltimo kontekste gali būti siejamas su teigiamu grėsmės vertinimu iš „nekaltųjų“ pozicijos: plg. Gudavičiaus siūlomą paaiškinimą „ir gerai, kad“⁹¹ *gresia*. Kad ir kaip būtų, tokios grėsmės įvardijimai papildo pavojingumo vertinimą diskurse iš įstatymus pažeidusiųjų pozicijos.

GREITUMO PARAMETRAS NUSIKALTIMŲ DISKURSE

Tirtame tekстыne vertinimas pagal GREITUMO parametą dažniausiai reiškiamas prieveiksmiais: dažnesni (*netrukus* (22), *iš karto / iškart* (5 / 19), *operatyviai* (10), *staiga* (10)); retesni (*skubiai* (7), *žaibiškai* (5), *kuo greičiau* (4), *mikliai* (1)), taip pat – padalyviu *nedelsiant* (6), pusdalyviu *nedelsdami* (3).

Greitumas išreiškiamas ir veiksmažodžiais, tačiau ne taip dažnai kaip prieveiksmiais: (*at*)*skubėjo* (16), *spruko* (11), *skrenda* (1) / (*at*) / (*pra*) / (*nu*)*skriejo* (6), *nuskubėjo* (5), *nurūko* (2), *atlėkė / pralėkė* (2), *bėgte nubėga* (1), *strigo* (1).

Šios daiktavardinės frazės taip pat sietinos su vertinimu pagal GREITUMO parametą: *dideliu greičiu, tiesiu taikymu, žaibiškos vagystės, spurtavusio bėglio, dramatiškos bėglio gaudynės, nutrūktgalviškose nusikaltėlių gaudynėse*.

Greitumas beveik visada vertinamas kaip didelis, tik labai retai kaip mažas – pavieniai pavyzdžiai (*strigo* <...> *kelionės*). Didelis greitumas išreiškiamas dar stipriau, kai kartu vartojami ir trukmę, staigumą, greitumą apibūdinantys prieveiksmiai ir greitumo semą turinčio veiksmažodžio formos: *operatyviai atvyksta / nuskubėjo / sureagavo; nedelsdami nuskubėjo; netrukus atskubėjusiems; netrukus atlėkė / prisivijo; nedelsdami pradėjo vyti; nė nemirktelėjęs pralėkė; akimirksniu puolė*.

Vertinimai pagal GREITUMO ir KOKYBĖS parametrus itin susiję, kai kalbama apie pareigūnų veiksmus. Pastebėta, kad vieni prieveiksmiai ir veiksmažodžiai šiame diskurse yra tipiškai vartojami teigiamam pareigūnų veiksmų operatyvumo, kartu ir kokybiškumo, profesionalumo vertinimui reikšti, kiti tipiškai vartojami nusikaltėlių ar aukų veiksmams įvardyti ar nusakyti ir siejami su pavojingomis, neigiamai vertintinomis situacijomis.

⁹¹ Žr.: Gudavičius A. *Ibid.*, 178.

Pareigūnai implicitiškai (apgaubiamoji strategija) vertinami teigiamai, kai jų veiksmai vertinami kaip greiti, atlikti laiku. Itin gausi tokių pavyzdžių grupė: *pareigūnai skubėjo* (gavę pranešimą apie galimą narkotinių priemonių vartojimą); *pareigūnai <...> operatyviai sureagavo į informaciją ir surengė pasalą*; *Policija operatyviai sulaikė du jaunuolius, peiliu sužeidusius 18-metį*; *Marijampolės pareigūnai operatyviai sulaikė nužudymu įtariamą nepilnametį asmenį*; *pareigūnai jau skubėjo į kitą panašų iškvietimą*; *pareigūnai <...> nedelsdami nuskubėjo <...> ir sulaikė du vilniečius*; *Netrukus į įvykio vietą atlėkė net keturi policijos ekipažai*; *Pareigūnų dėmesys detalėms padėjo žaibiškai išaiškinti vagystes Panevėžyje*; *Sostinės kriminalinės policijos pareigūnai žaibiškai ištyrė žmogžudystės bylą* ir daug kitų panašių pavyzdžių.

Tarp tokių gausių skubėjimą / greitumą reiškiančių pavyzdžių tik vienas kitas nusako ne pareigūnų skubėjimą: *skubėjo ganyklų savininkė* (taip pat, kaip ir pareigūnai, į įvykio vietą); *atskubėjo traktorininko bendradarbiai* (taip pat į įvykio vietą).

Nusikaltėlių veiksmų greitumo vertinimas reiškiamas kitais leksiniais vienetais: *mikliai išsoko* (sprunkant), *skriejo, nurūko* (greičio viršijimas), *spruko* (automobiliu nuo pasieniečių). Pvz.: *likusieji <...> paspruko į Baltarusiją* (nuo pasieniečių); *sankryžoje į šaligatvio bortus rėžėsi „Audi“*. *Juo važiuavę žmonės spruko*; *jis toliau spruko nuo pareigūnų*; *spruko nuo juos demaskavusių kolegų*; *telefoninis sukčius trenkė pensininkui ir paspruko su pinigais*; *Policijos stabdomas girtas motociklininkas spruko darydamas papildomų pažeidimų*; *Paaugliai metė dėžes ir spruko per užšalusias pelkes* ir kt.

GREITUMO ir PAVOJINGUMO parametrai sudaro derinį, vertinant nusikaltėlių veiksmus: *žaibiškai atrakintas ir apšvarintas*; *į Vytauto namus įlėkusi „Audi“ atskriejo; praskriejo pro medį ir trenkėsi į bortus*; *spruko darydamas papildomų pažeidimų* ir kt.

Prieveiksmiu žaibiškai dažniau apibūdinami pareigūnų veiksmai: *sureaguota buvo žaibiškai*; *žaibiškai išaiškinti vagystės*; *žaibiškai ištyrė*. Tik kartą taip apibūdinti nusikaltėlio veiksmai: *žaibiškai atrakintas ir apšvarintas automobilis*.

Prieveiksmis *staiga* šiame diskurse tipiškai asocijuojamas su neigiama situacija, dažniausiai kelyje, juo apibūdinami ne pareigūnų, o pažeidėjų ir aukų veiksmai, susijęs su NETIKĖTUMO parametru, pvz.: *vairuotojas staiga ėmė važiuoti Varėnos rajono link* (bėgdamas nuo pareigūnų); *staiga pasuko į kairę* (ir sukėlė avariją); *staiga vėl pradėjo važiuoti* (bėgti); *Vabalninko kryptimi važiuavęs vairuotojas staiga nusprendė sukti* (ir sukėlė avariją); *pamačiau miško keliuką kairėje pusėje ir staiga ten pasukau* (taip įvyko avariija); *privertė kitus eismo dalyvius staiga stabdyti ar keisti važiavimo kryptį*; *staiga tas „sūnus“ griebė moters maišelį* ir kt.

Staiga gali būti pavartotas ir kaip pasakojimo struktūravimo priemonė, pvz., *1997 metais staiga situacija pasikeitė*. Čia daugiau išreiškiamas vertinimas pagal NETIKĖTUMO parametą, o ne vertinami veikėjų veiksmai.

GREITUMO parametras suteikia tekstams dinamikos ir pagyvina pasakojimą, kartu atitinka pasakojimo specifiką: nusako veiksmus, vykstančius vienas po kito, pvz.: „Opel“ vairuotojas **staiga** [GREITUMAS / TIKĖTINUMAS: netikėta] *tarsi atsipeikėjo. Jis bandė kuo greičiau* [GREITUMAS: didelis] *sugrižti į savo juostą, tačiau padarė tai per staigiai* [GREITUMAS: didelis] *ir rėžėsi* [GREITUMAS / INTENSIVUMAS: didelis] *į autobusų stotelę.*

Vertinimai pagal šį parametą, kaip matėme, atlieka ir tipinio pareigūnų teigiamo vertinimo ir nusikaltėlių pavojingumo vertinimo funkciją.

KITI SPECIFINIAI NUSIKALTIMŲ DISKURSO PARAMETRAI: KIEKYBĖS / VERTĖS, KOKYBĖS, SOCIALINIO TINKAMUMO

Tirtame tekстыne gana įprasta nurodyti žalos dydį, prarasto turto vertę, nusikaltimų mastą. Šis KIEKYBĖS / VERTĖS vertinimas „apgaubia“ nusikaltėlio (nusikaltimo) PAVOJINGUMO vertinimą, pvz.: **daug** *šturkščių KET pažeidimų; dėl neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis labai dideliais kiekiais; per praėjusias porą parų jie <vagys> net du kartus lindo į tą patį butą Panevėžyje; didžiausias kokaino kiekis Lietuvos policijos istorijoje* ir kt.

Junginys *daugiau nei* (30) dažniausiai vartojamas nurodant nuostolių vertę pinigine išraiška (**daugiau nei** *34 tūkst. eurų vertės*), neturtinę žalą (*neteko daugiau nei 50 proc. darbingumo*), laiko tarpą (*per daugiau nei du dešimtmečius valstybė taip ir nesugebėjo atskleisti ir ištirti nusikaltimo*), rečiau – mastą (*Vagystės buvo organizuotos per daugiau nei 1,3 tūkst. ofšorinių bendrovių*). Visais atvejais *daugiau nei* vartojama su pavojų, nuostolių, laiko praradimą reiškiančiais žodžiais, todėl galima sakyti, kad šio junginio vartoseną tekстыne išskirtinai susijusi su negatyviu vertinimu. Panašiai vartojamas ir junginys *daugiau kaip* (11). Netgi patikrinę platesniame nusikaltimų diskurso tekстыne neradome nė vieno vartosenos pavyzdžio, kur būtų pavartotas junginys *mažiau kaip*. Taigi, atrodo, šiame diskurse labiau pabrėžiamas pavojaus, nuostolių ir kitų neigiamų dalykų didumas, o ne mažumas.

KOKYBĖS parametą siejame su gebėjimo gerai atlikti tam tikrus veiksmus ar paties objekto kaip gerai atitinkančio savo tipo reikalavimus vertinimu. Šiame diskurse gausu teigiamo veiksmų kokybės vertinimo, pvz.: **Teisingai** *nustatė; kruopščiai ir atkakliai* *pareigūnų atliekamos kratos metu; su įkalčiais* *sulaikė; kriminalistai yra <...> surengę rezultatyvias kratas; Uostamiestyje sėkmingai* *tiriami apiplėšimai; pareigūnai ir toliau sėkmingai* *narplioja sunkius nusikaltimus; intensyviaus* *darbo dėka atskleisti dar trys <...> apiplėšimai; dirbdami pagal kryptingai* *organizuotą policinę priemonę; Ikiteisminį tyrimą šioje byloje kruopščiai* *atliko Biržų rajono*

policijos komisariato tyrėja; buvo ėmęsi aktyvių veiksmų ieškant bėglių; po uolaus kriminalistų darbo – net pusė tonos; įrodymais prirėmė prie sienos; išaiškino (17) ir kt.

Gerokai rečiau kokybė vertinama prasčiau, pvz.: *Mes su šia byla dirbame gana sėkmingai; Nuo to laiko jos buvo nesėkmingai ieškota.*

Kartais kaip kruopštūs vertinami ne tik pareigūnų, bet ir nusikalstami ar kt. veiksmai, taip tik padidinamas neigiamas veiklos vertinimas, pvz.: *kanapės buvo kruopščiai prižiūrimos; Teritorija – kruopščiai aptverta, tačiau jokios tvoros nesaugo nuo čia mėgstančių išgerti paauglių ir nuolat apleistame kepyklos pastate nakvojančių benamių.*

Retai vertinama pačių objektų kokybė, pvz.: *tvarkingi dokumentai; prastos kokybės fotonuotrauka.*

Per KOKYBĖS parametą labai dažnai teigiamai vertinama būtent pareigūnų veikla. Tad galima išvelgti apgaubiamąją strategiją, t. y. per pareigūnų veiksmų kaip kokybiškų vertinimą patvirtinamas ir jų reikšmingumas, reikalingumas bei teigiamas įvaizdis. Panašiai ir KIEKYBĖS kaip didelės vertinimas implikuoja teigiamą KOKYBĖS ir apskritai pareigūno vertinimą, pvz.: *yra sulaukę nemažai; pastangų buvo įdėta nemažai; didelio masto tyrimo veiksmus.*

Iš pavyzdžių matyti, jog taip pat neretai vertinami asmenys, jų gebėjimai, būdas arba veiksmai, atsižvelgiant į socialiai priimtinas normas, todėl galima skirti ir SOCIALINIO TINKAMUMO parametą. Čia akcentuojamas teigiamas asmenų, kurie prisideda prie nusikaltimų išaiškinimo savo pranešimais ar veiksmais, vertinimas, jie vadinami: *pilietiškais / aktyviais / neabejingais visuomenės nariais / piliečiais / asmenimis*; taip pat prie tokių priklauso: *drąsus šiaulietis; drąsiam ir neabejingam šiauliečiui; budri gyventoja*. Jų įvardijimai skamba biurokратиškai, pasitaiko ir įmantrių patosinės biurokratinės retorikos pavyzdžių: *Pilietiškiems asmenims, kurie neabejingi mūsų visuomenėje vis dar egzistuojantiems negatyviems reiškiniams.*

Vidinės asmenų savybės dažniau vertinamos neigiamai, pvz.: *buvau neatidus ir neatsargus* (todėl padarė avariją); *dėl savo neapdairumo ir naivumo* (du jonaviečiai prarado pinigus); *labai patiklus*.

Atskirai reikia aptarti asmenų gebėjimų vertinimą, nes kai kurių veiksmazodžių (*pavyko, nepavyko*) vartoseną yra tipinė ir rodo kontrastą tarp pareigūnų ir nusikaltėlių vertinimo.

Gebėjimas siejamas su sėkme – *pavyko* (20), pvz.: *pavyko sulaukyti; jiems pavyko išlikti nepastebėtiems* ir kt. Šitaip dažniausiai teigiamai vertinami pareigūnai ar veiksmai, kurie padeda pažaboti nusikaltimus.

Gebėjimas siejamas su nesėkme – *nepavyko* (14), pvz.: *nuvažiuoti toli nepavyko; sukčiams nepavyko paimti pinigų* ir kt. Dažniau – su nusikaltėlių nesėkme, visai retai su pareigūnų, tačiau net ir tais atvejais vertinimas implicitiškai prisideda prie labiau neigiamo pažeidėjo vertinimo, pvz.: *nuraminti pensininko nepavyko* (įsisiautėjusio,

neblaivaus). Kiti pavyzdžiai: *vis sunkiau apgauti; nepadėjo išsisukti nuo pareigūnų*, taip pat apibūdintini apgaubiamąja strategija, t. y. pirmiausia atrodo, kad nusikaltėlių gebėjimai vertinami kaip mažesni, tačiau šis vertinimas „slepia“ pareigūnų, kaip turinčių didesnius gebėjimus, vertinimą.

Taip pat veiksmožodžiu reiškiamas neigiamas pareigūno atžvilgiu atliekamo veiksmo, kuris nepatiria sėkmės, vertinimas implicitiškai „slepia“ teigiamą pareigūno vertinimą: *policininkų sąžinę bandė; gundė; vėl gundyti triženkliais kyšiais; kyšiais gundyti pareigūnai*. Per tokią leksiką implikuojamas vertinimas pagal religinio diskurso gėrio ir blogio pradą atstovaujančius veikėjus, šventuosius ir demonus.

Pavyzdžiuose *gėdinga avarija; žiopla avarija* implikuotas neigiamas gebėjimo vairuoti vertinimas. Toks vertinimas skiriasi nuo, pvz., *vieni bukiausių uostamiesčio nusikaltėlių*, kur asmenys atvirai vertinami kaip labai kvaili. *Gėdingas* ir *žioplas* įprastai vartojama apibūdinti asmens veiksmams, tačiau čia asmuo nutylėtas ir neigiamai vertinamas rezultatas – avarija. Šis pavyzdys, ko gero, iliustruoja bendrą tendenciją, kuri juntama skaitant kriminalinių rubrikų tekstus: eismo įvykių dalyviai vertinami atlaidžiau nei visi kiti.

KITI PARAMETRAI, NURODYTI VERTINAMŲJŲ PARAMETRŲ MODELIOSE, RASTI NUSIKALTIMŲ DISKURSE

Suprantama, tirtame tekстыne esama vertinimų, kuriuos galime apibūdinti pagal Bednarek⁹² ar Lemke'ės⁹³ įvardytus parametrus. Tiesa, palyginti su mūsų jau aptartais parametrais, jie neatrodo tokie dominuojantys. Iš tokių, ko gero, svarbiausias TIKĖTINUMAS. Tai atitinka Bednarek galutinę tyrimo išvadą, kad vertinamajam populiariosios spaudos, kuriai priskirtinas ir mūsų nagrinėjamas diskursas, stiliui yra būdinga emocinė raiška ir netikėtumas⁹⁴. Prie TIKĖTINUMO: netikėta parametro priskirtini mūsų tekstyno pavyzdžiai, kur įvykiai vertinami kaip įdomūs, išskirtiniai, netikėti, nauji ar aktualūs, kurie, kaip nurodo Bednarek, apskritai atitinka naujienų, ypač populiariųjų, vertingumo kriterijus ir yra dažni naujienų diskurse⁹⁵, pvz.: *Išskirtinė byla kukliame Varėnos teisme; Istorija išskirtinė tuo, kad; Išskirtinių atvejų; Tai tikrai išskirtinis atvejis, kad; Įdomus niuansas; Nekasdienę gelbėjimo operaciją; Nekasdienį atvejį; Keistoko užpuolimo ir apiplėšimo; Labiausiai mustebino tai, ką parodė alkoholio matuoklis; nesiliauja stebinti juos ketinantys apgauti*

⁹² Bednarek M. *Ibid.*

⁹³ Lemke J. L. *Ibid.*

⁹⁴ Bednarek M. *Ibid.*, 194.

⁹⁵ *Ibid.*, 191.

keistuoliai kontrabandininkai; Aferistų auų naivumas **kaskart pribloškia**; **Negaliu patikėti**; **netikėta atomazga**; **akibroško**; **užklupo**; **nė nepastebėjo kaip** ir kt.

Prie šio parametro galima priskirti visus pavyzdžius, kur ryškus sensacijos, skandalo ir populiariosios kultūros ryšys, pvz.: **skandalinga baudžiamoji byla I istorija**; **karščiausi gaudynių epizodai**; **karštas incidentas**; **karštą įvykį**; **holivudinis „Ford“ vairuotojo pagrobimas ir apiplėšimas**; **kaip siaubo filme** ir pan.

Kaip ir vertinimai pagal bet kurį parametą, taip ir pagal NETIKĖTUMO gali būti reiškiami ir netiesiogiai (sužadintojo neigiamo vertinimo pavyzdžiai), pvz.: **smurto atvejį policininko šeimoje**; **smūgis šlapiu skuduru**.

Kitais atvejais netikėtumo reikšmę papildo PAVOJINGUMO reikšmė, pvz.: **įžūli vagystė – viduryje dienos**; **Viena skaudžiausių eismo nelaimių**; **tokie nusikaltimai pastaruoju metu labai reti ir ypatingi**; **tapo akiplėšiško nusikaltimo liudininku**; **Ramų Švėkšnos miestelį trečiadienio vakarą sudrebino žmogžudystė**.

Nedaug rasta vertinimo pagal parametą TIKĖTINUMAS: tikėtasi pavyzdžių: **Nors tokie vairuotojų patikrinimai jau tapo kasdienybe** ir kt.; taip pat ir pagal TIKĖTINUMAS: nesitikėta / NEĮPRASTUMAS: **keistai pastorėjęs**; **keistai juda**; **suglumino**; **Visgi pareigūnai buvo sumanesni**.

Prie vertinimo pagal TIKĖTINUMO: tikėtasi / ĮPRASTUMO parametą priskirtini ir tokie pavyzdžiai: **veikiausiai nebepavyks**; **kaip įprastai**; **įtarimai pasitvirtino**, ir atvejai su prieveiksniu **dažniausiai** (15), pvz.: **Dažniausiai tokią grupę sudarydavo keturi raiteliai**; **Dažniausiai automobilių nuotraukas sukčiautojai kopijuoja**; **Kanapės į Lietuvą dažniausiai yra įvežamos kontrabandos būdu**; **eismo įvykiai**, **įvykstantys dėl neblaivių vairuotojų kaltės**, **dažniausiai turi labai skaudžias ir tragiškas pasekmes** ir kt. Šiuose pasakymuose aktualizuojamas ir KIEKYBĖS parametras, taip padidinamas ir pavojingumo vertinimas. Mažiau tiesiogiai su nusikaltimų apibūdinimu susijusių pavyzdžių rasta tik keletas: šiose vietovėse **dažniausiai medžioja**; **tai dažniausiai būna policijos pareigūnai** (t. y. atlieka ikiteisminį tyrimą).

Tirtame tekстыne svarbus vertinimas pagal ŽINOMUMO parametą, kurį papildo įdomumo, išskirtinumo reikšmės, akcentuojamas emocinės reakcijos aspektas, pvz.: **tragedijos, kurios sukretė Lietuvą**; **po Lietuvą sukretusios nelaimės**; **didžiulį rezonansą buvo sukėlęs įvykis, kai** ir pan. Šiuose pavyzdžiuose aktyvuota ir pavojingumo reikšmė. Kaip jau minėjome, nusikaltėlių žinomumo vertinimas prisideda prie jų didesnio pavojingumo vertinimo: **Už korupcinius nusikaltimus žinomam panevėžiečiui**; **Įtariamieji gerai žinomi uostamiesčio teisėsaugininkams**; **iki šiol nusikaltimais nepasižymėjusį L. B.** (NEŽINOMAS: pavojingumas mažas) ir kt.

Paprastas žinojimas apie pasaulio objektus taip pat susijęs su pavojingumo vertinimu, pvz.: **avaringumu pagarsėjusioje Rinktinės ir Šeimyniškių gatvių sankryžoje**; **nežinoma kryptimi**; **populiariausia narkotinė medžiaga**.

Taip pat tirtame tekstyne rasta vertinimo ir pagal šiuos parametrus:

a) SVARBUMO, pvz.: *svarbiausia pamoka; kitos tyrimui reikšmingos informacijos* ir kt.

b) AIŠKUMO, pvz.: *neaiškiomis aplinkybėmis; būtų kone vadovėlis* (t. y. labai aiškus); *užminė mįslę* ir kt.

c) SUDĖTINGUMO, pvz.: *pareigūnams buvo sunku juos persekioti; Šiuo metu žmones vis sunkiau apgauti pasitelkus įprastus apgaulės būdus; kur kas sunkiau pasiekti iš šalies pasitraukusius asmenis* ir kt.

d) TIKRUMO, pvz.: *nejuokais išsigandę; tikrai neketino / nėra labai lengvi tyrimai; neabejotinai; neginčijamus įrodymus; vienareikšmiškai; abejočiau, kad; greičiausiai; pseudopolicininkai* [TIKRUMAS: netikri policininkai] *jokios ateities sistemoje neturi.*

Tiriant nusikaltimus svarbu įvertinti, kiek informacija tikra, patikima, todėl ir žiniasklaidos tekstuose dažnai randame vertinimo pagal TIKRUMO parametą. Čia dominuoja kalbėjimą reiškiantys veiksmažodžiai, pavyzdžių su daiktavardžiais ar kitų reikšmių veiksmažodžiais gerokai mažiau: *sekė pasaką* (informacija vertinama kaip netikra); *esu įsitikinusi; nesugebėjo aiškiai atsakyti, dažnai keitė paaiškinimus; nėra aiškiai pasakoma; deklaruoja, kad badauja* [TIKRUMAS: nedidelis]; *negali tiksliai pasakyti; galbūt marihuana; kategoriškai nesutinkantis; svarių įrodymų* ir kt.

Pirminė hipotezė buvo, kad tiesiai reiškiamos emocijos, emocingi asmenų įvardijimai, jų poelgių vertinimai turėtų būti gana dažni, tačiau, atrodo, kad tekstyne vis dėlto dominuoja gana racionalus vertinimas: pavojingumo, greitumo, kokybės, vertės.

Įvardytos emocijos dažniausiai yra neigiamos – baimė, liūdesys, rūpestis, apgailėstavimas, pvz.: *gyventojai išsigando nugriaudėjusių garsų; Iš baimės; Vagių pabūgusi Kauno pensininkė; bausmę ji pavadino „baisia“; Sutuoktiniams išgertuvės baigėsi liūdnai; visiems rūpėjo sunkiai sužeistas vyras; R. Lipskis buvo nepatenkintas prokuroro siūlymu; Tenka tik apgailėstauti; deja, šitą kovą mes šiandien pralaimime* ir kt.

Rečiau aptinkama teigiamų emocijų, pvz.: *Alytaus pareigūnai džiaugiasi, kad jiems pavyko; Laimė, sužeistų nėra; BMW pirkejas lengviau atsikvėpė* ir kt.

Prie emocinių reakcijų galėtume priskirti visus junginius su būdvardžiu *tragiškas* (6). Šis ypač sustiprina dramos pojūtį diskurse ir atitinka faktą, kad „populiariajai spaudai būdingas vertinimų intensyvumas bei eksplisitiškumas ir bendras pirmenybės teikimas perdėti (išpūsti) ir dramatinizuoti“⁹⁶.

Mūsų tekstyne aptikta realizacija HUMORISTIŠKUMO (RIMTUMO) parametro, kurį nurodė Lemke'ė, bet kurio raiškos savo tekstyne jam nepavyko rasti⁹⁷:

⁹⁶ Bednarek M. *Ibid.*, 194.

⁹⁷ Lemke J. L. *Ibid.*, 8.

Linksmiausia šioje istorijoje yra tai, kad. Arba situacija vertinama rimčiau, pvz.: susidūrimas su ginkluota 50-mete baigėsi nelinksmiai.

Visi šiame skyriuje išvardyti vertinimai daugiau ar mažiau prisideda prie didesnio situacijos ir (ar) nusikaltėlio pavojingumo vertinimo.

IŠVADOS IR APIBENDRINIMAI

Įvertinus leksinius vienetus parametrų požiūriu ir jų sukeltą vertinimą, nustatytos tokios bendriausios vertinimo tendencijos nagrinėtame tekстыne.

1. Vertinimą išreiškianti leksika gali būti apibūdinama pagal šiuos parametrus: PAVOJINGUMAS, GREITUMAS, INTENSYVUMAS, KIEKYBĖ ir VERTĖ, taip pat pagal parametrus: KOKYBĖ, SOCIALINIS TINKAMUMAS, TIKĖTINUMAS.

Nustatyti būdingesni vertinamųjų parametrų deriniai PAVOJINGUMAS / INTENSYVUMAS, PAVOJINGUMAS / GREITUMAS ir STAIGUMAS, PAVOJINGUMAS / ŽINOMUMAS, PAVOJINGUMAS / KIEKYBĖ, PAVOJINGUMAS / KIEKYBĖ / ŽINOMUMAS, GREITUMAS / KOKYBĖ.

Pavojus dažniausiai vertinamas kaip didelis, sudraminamos net ir paprastos situacijos. Vertinimas pagal PAVOJINGUMO parametą yra svarbiausias šiame diskurse ir galima teigti, kad kiti vertinimai yra stipriau ar silpniau, tiesiogiai ar netiesiogiai susiję su juo.

Iš HUMORISTIŠKUMO (RIMTUMO) parametro realizacijos atvejų matyti, kad diskurse esama situacijų, kurios vertinamos kaip teikiančios pramogą. Kita vertus, šis vertinimas papildo vertinimą pavojingas–nepavojingas požiūriu.

Vertinimai pagal šiuos parametrus prisideda prie kontrastingos nusikaltėlio ir pareigūno reprezentacijos diskurse, teigiamos vertės tipiškai priskiriamos pareigūnams, neigiamos – nusikaltėliams.

2. Galima kalbėti apie apgaubiamąją strategiją, būdingą šiam diskursui: per PAVOJINGUMO, GREITUMO, KIEKYBĖS parametrus, kuriais dažnai vertinami nusikaltėliai, implikuojamas teigiamas pareigūnų vertinimas ir taip prisidedama prie teigiamos pareigūnų reprezentacijos. Žalos vertinimas kaip didelės implikuoja didesnę nusikaltėlio pavojingumo vertinimą.

3. Faktas, kad vertinamieji parametrai, nustatyti tiriant realią vartoseną specifinės temos diskurse, skiriasi nuo kitos tematikos diskursų parametrų, patvirtina nuomonę, jog teoriniai vertinimo reiškinio svarstymai ir realūs vertinimo parametrų modeliai priklauso ne tik nuo tekstų žanrinės skirties, bet ir temos.

4. 15min.lt nustatyti tipiški leksiniai vertinimo vienetai, kurių vartoseną tikslinga patikrinti didesniame tekстыne, norint tiksliau apibrėžti tipinę raišką nusikaltimų diskurse. Dėl nustatytos vartosenos atkreiptinas dėmesys į:

4.1. Semantinių opozicijų, pvz., *skubėti-sprukti*, *pavykti-nepavykti* vartoseną, kaip rodančią kontrastingą pareigūnų ir nusikaltėlių vertinimo raišką;

4.2. Metaforizaciją NUSIKALTIMŲ TYRIMAS YRA MEDŽIOKLĖ / ŽVEJYBA / KARAS (itin gausi pavyzdžių), NUSIKALTIMAS YRA MEDŽIOKLĖ / ŽVEJYBA / KARAS (ne tokia gausi), kuri skiriasi nuo tendencijos Vakarų žiniasklaidoje, kur kaip aktuali nurodoma metaforizacija VIOLENT CRIME IS HUNTING;

4.3. Junginio *daugiau kaip* vartoseną, kuri 15min.lt tekstuose visais atvejais susijusi su neigiamomis situacijomis, pavojais, nuostoliais ir pan. Panašiai vartojamas ir *staiga*. Gali būti, kad tokia vartoseną yra tipinė nusikaltimų diskurse, išskirtinai būdinga reiškiant tik negatyvų vertinimą.

5. Tyrimo rezultatai rodo, kad pasirinkimas analizėje nesiremti iš anksto susidarytu vertinamųjų parametrų modeliu yra naudingas, t. y. taip galima ne tik nustatyti naujų, kitų autorių nenurodytų vertinamųjų parametrų, bet ir išryškinti vertinimo specifika nagrinėjamame diskurse, atskleisti naujų išvalgų apie reprezentacijas jame. Svarbiausia mūsų išvalga ta, kad per įvairius vertinimo vienetus nusikaltimų diskurse išryškėja kontrastas tarp pareigūno ir nusikaltėlio, kitaip nei Vakarų žiniasklaidoje, kur labiau pabrėžiamas nusikaltėlio ir aukos kontrastas. Iš šio fakto galima spėti, kad mūsų visuomenė apie nusikaltimus informuojama daugiau remiantis oficialiųjų institucijų požiūriu, o ne empatiškai įsijaučiant į aukų skausmą. Kad ir kaip būtų, vienareikšmiška yra tai, kad tekстыne nustatyti vertinimai padeda atskleisti visuomenės požiūrį į nusikaltimus ir jų dalyvius, kartu ir dominuojančią ideologiją.

LITERATŪRA

Alba-Juez L., Thompson G. The Many Faces and Phases of Evaluation. In *Evaluation in Context*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2014, 3–19.

Bednarek M. *Evaluation in Media Discourse. Analysis of a Newspaper Corpus*. New York, London: Continuum, 2006.

Benamara F. et al. Evaluative Language beyond Bags of Word: Linguistic Insights and Computational Applications. *Computational Linguistics*, vol. 43, nr. 1, 2017, 201–264.

Brown G., Yule G. *Discourse Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.

Dabrovskas A. Kriminalinių įvykių diskursas Lietuvos internetinėje žiniasklaidoje ir Emilio Vėlyvio kino filmuose. *Žurnalistikos tyrimai*, 2014, nr. 7, 172–194. Prieiga internete <<http://www.zurnalai.vu.lt/zurnalistikos-tyrimai/article/view/7414/5323>> [žiūrėta 2016 06 03].

Dobrynina M. *Kriminalinio žinojimo konstravimas viešajame diskurse*. Daktaro disertacija: socialiniai mokslai, sociologija. Vilnius: Vilniaus universitetas, Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2012.

Dobryninas A. Nusikaltimų retorika Lietuvos politiniame diskurse. *Semiotika*, 1997, nr. 4, 26–38.

- Evaluation in Context*. Eds. L. Alba-Juez, G. Thompson. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2014.
- Evaluation in Text. Authorial Stance and Construction of Discourse*. Eds. S. Hunston, G. Thompson. New York: Oxford University Press, 2000.
- Gudavičius A. *Etnolingvistika*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2009.
- Gudavičius A. *Gretinamoji semantika*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2007.
- Hunston S. *Corpus Approaches to Evaluation. Phraseology and Evaluative Language*. London and New York: Routledge, 2011.
- Hunston S. *Evaluation in Experimental Research Articles*, 1989. Prieiga internete <<http://etheses.bham.ac.uk/912/2/Hunston89PhD2.pdf>> [žiūrėta 2018 05 22].
- Įlankomiausių portalų trejetuką sugrįžolbrytas.lt*. Prieiga internete <<http://www.gemius.lt/visos-naujienos/i-lankomiausių-portalų-trejetuka-sugrizo-lrytas.lt.html>> [žiūrėta 2015 10 10].
- Jackson B. *The Story is True. The Art and Meaning of Telling Stories*. Temple University Press. Philadelphia, 2007.
- Jakaitienė E. *Leksinė semantika*. Vilnius: Mokslas, 1988.
- Labov W., Waletzky J. Narrative Analysis: Oral Versions of Personal Experience. *Journal of Narrative and Life History*, 1967 (1997), vol. 7 (1–4), 3–38.
- Lapkritį internautus traukė specializuotos svetainės*. Prieiga internete <<http://www.gemius.lt/interneto-ziniasklaidos-naujienos/lapkriti-internautus-trauke-specializuotos-svetaines.html>> [žiūrėta 2015 10 10].
- Lemke J. L. Resources for Attitudinal Meaning: Evaluative Orientations in Text Semantics. In *Functions of Language*, January 1998, 33–56. (Cituoama iš paskelbto viešoje prieigoje 2014 <https://www.researchgate.net/publication/233650532_Resources_for_attitudinal_meaning_Evaluative_orientations_in_text_semantics> [žiūrėta 2018 07 05]).
- Mayr A., Machin D. *The Language of Crime and Deviance. An Introduction to Critical Linguistic Analysis in Media and Popular Culture*. London: Continuum, 2012.
- Marcinkevičienė R. Daiktavardžių konotacijos tyrimas tekstų lingvistikos metodu. *Lituanistica*, 2001, nr. 3 (47), 46–56. Prieiga internete <http://donelaitis.vdu.lt/publications/daiktavardziu-konotacijos_tyrimas.pdf> [žiūrėta 2017 01 15].
- Marcinkevičienė R. Kauno dienos antraščių negatyvizmas. *Acta humanitarica universitatis Saulensis*, 2007, nr. 3, 109–117.
- Marcinkevičienė R. *Spaudos tekstų žanrai*. Kaunas: VDU, 2007.
- Marcinkevičienė R. *Žanro ribos ir paribiai. Spaudos patirtys*. Vilnius: Versus aureus, 2008.
- Martin, J. R., White P. R. R. *The Language of Evaluation: Appraisal in English*. London & New York, Palgrave / Macmillan, 2005.
- Modalumas ir evidencialumas lietuvių kalboje. Prieiga internete <www.modalumas.ff.vu.lt> [žiūrėta 2018 08 01].
- Partington A. Varieties of Non-obvious Meaning in CL and CADs: From „Hindsight Post-dictability“ to Sweet Serendipity. *Corpora*, vol. 12 iss. 3, 339–367. Prieiga internete www.futurelearn.com, dalyvaujant Lankasterio universiteto kursuose *Corpus Linguistics: Method, Analysis, Interpretation*, 2018 m. sausio mėn.
- Pikčilingis J. *Lietuvių kalbos stilistika*, t. 2. Vilnius: Mokslas, 1975.
- Ryvitytė B. *Vertinimas angliškose ir lietuviškose lingvistinių knygų recenzijose*. Daktaro disertacijos santrauka. Vilnius, Vilniaus universitetas, 2008.
- Smetona A., Usonienė A. Autoriaus pozicijos adverbialiai ir adverbializacija lietuvių mokslo kalboje. *Kalbotyra*, 2012, nr. 64 (3), 124–139.
- Su H. How Products are Evaluated? Evaluation in Customer Review Texts. *Language Resources and Evaluation*, 2016, vol. 50, 475–495.
- Šinkūnienė J. *Autoriaus pozicijos švelninimas rašytiniame moksliniame diskurse: gretinamasis tyrimas*. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011.
- Tabbert U. *Crime through a Corpus: The Linguistic Construction of Offenders, Victims and Crimes in the German and UK Press*. Doctoral thesis, University of Huddersfield, 2013. Prieiga internete <<http://eprints.hud.ac.uk/id/eprint/18078/1/utabbertfinalthesis.pdf>> [žiūrėta 2015 08 20].
- Thompson G. Affect and Emotion, Target-Value Mismatches, and Russian Dolls. In *Evaluation in Context*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2014, 47–67.
- Thompson G., Hunston S. Evaluation: An Introduction. In *Evaluation in Text. Authorial Stance and Construction of Discourse*. New York: Oxford University Press, 2000, 1–27.
- Usonienė A. Episteminių modalumo raiška. Ekvivalentiškumo bruožai anglų ir lietuvių kalbose. *Darbai ir dienos*, 2006, nr. 45, 97–108.
- Župerka K. *Lietuvių kalbos stilistika*. Vilnius: Mokslas, 1983.
- Župerka K. *Stilistika*. 3-ias pataisytas ir papildytas leidimas. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2012.
- Župerka K. *Metalingvistika. Nekalbininkų kalbotyra*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2012.

- White P. R. R. Death, Disruption and the Moral Order: The Narrative Impulse in Mass-media „Hard News“ Reporting. In *Genres and Institutions: Social Processes in the Workplace and School*. F. Christie, J. R. Martin. London, 1997, 101–133. Prieiga internete <<http://www.prrwhite.info>> [žiūrėta 2017 02 01].
- White P. R. R. *Telling Media Tales – the News Story as Rhetoric*. Unpublished PhD dissertation, Linguistics Department, University of Sydney, 1998. Prieiga internete <<http://www.prrwhite.info>> [žiūrėta 2017 02 01].
- White P. R. R. Subjectivity, Evaluation and Point of View in Media Discourse. In *Applying English Grammar*. Eds. C. Coffin, A. Hewings & K. O’Halloran. London, 2004. Prieiga internete <<http://www.prrwhite.info>> [žiūrėta 2017 02 01].
- White P. R. R. Praising and Blaming, Applauding and Disparaging – Solidarity, Audience Positioning, and the Linguistics of Evaluative Disposition. In *Handbook of Interpersonal Communication*. Eds. G. Antos, E. Ventola. Berlin, New York, 2008, 542–567. Prieiga internete <<http://www.prrwhite.info>> [žiūrėta 2017 02 01].
- Widdowson H. G. Discourse Analysis: A Critical View. *Language and Literature*, 1995, nr. 4 (3), 157–172.

Sigita Jakimoviėnė

EVALUATION IN DISCOURSE ON CRIME

SUMMARY. The article presents a parameter-based approach to the phenomenon of evaluation in the written discourse and examines the texts of Lithuanian popular media about crimes that are not usually treated as belonging to evaluative genres but are interesting in the aspect of evaluation: journalists must adhere to the principles of ethics and the presumption of innocence and use a neutral language, but the subject of writing itself has a strong basis for a negative evaluation because of the common social practice to negatively assess crimes and offenders and thus it is difficult to remain neutral.

Taking into account the models of evaluative parameters and some aspects of appraisal theory and using the method of discourse analysis, the texts of discourse on crime are shown as texts which often realize the following evaluative parameters: DANGER (most frequent), SPEED, QUANTITY/VALUE, QUALITY, SOCIAL PROPRIETY, EXPECTEDNESS.

The fact that these parameters generalized from real data on a specific topic are different from the evaluative parameters of popular media on other topics confirms the notion that theoretical considerations of the phenomenon of evaluation and practical models of evaluative parameters depend not only on the genre of texts but also on the topic.

The results of our research also show that the main contrasts in the texts under investigation is the opposition of law enforcement officer (positive evaluation) and offender (negative evaluation), in contrast to the more conventional opposition in the Western media of offender and victim.

KEYWORDS: evaluation, evaluative parameters, combination of evaluative parameters, “Russian doll” strategy, inscribed and evoked appraisal, discourse on crime.